

Ստորագրվեց համագործակցության Համաձայնագիր ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի և Չինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի միջև

Սույն թվականի սեպտեմբերի 18-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը և Չինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի նախագահ Վան Վեյգուանը ստորագրեցին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի և Չինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի միջև համագործակցության մասին Համաձայնագիր: Ստորագրվեց նաև Համաձայնագիր Չինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի և Երևանի պետական համալսարանի միջև՝ Երևանի պետական համալսարանում Չինաստանի հետազոտությունների կենտրոնի ստեղծման մասին:

«Մենք ուրախ են հանդիպել ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիային: Մեր նպատակն է գիտական կապեր հաստատել ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի և Երևանի պետական համալսարանի հետ: Այս ստորագրվող փաստաթղթերը խթան կհանդիսանան այդ կապերի զարգացման համար: Ես հրավիրում եմ ՀՀ ԳԱԱ նախագահին և ԵՊՀ ռեկտորին այցելել Չինաստան»,- իր խոսքում ասաց Չինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի նախագահ Վան Վեյգուանը:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը ողջունեց չինական կողմի հետ գիտական կապերի խորացման այս հնարավորությունը: «Համաձայնագիրը, որ մենք ստորագրում ենք, կդառնա այն փաստաթուղթը, որով շահագործված ենք և՛ մենք, և՛ չինական կողմը»,- ասաց Ռադիկ Մարտիրոսյանը:

ՀՀ ԳԱԱ-ի հետ կնքված Համաձայնագրով նախատեսվում է՝ գիտնականների փոխանակում, համատեղ գիտահետազոտական աշխատանքներ, դասախոսություններ և գիտաժողովներ, գրքերի և գիտական հանդեսների փոխանակում, գիտահետազոտական արդյունքների համատեղ հրապարակումներ:

Ելույթներով և առաջարկություններով հանդես եկան ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Արամ Սիմոնյանը, ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ռուբեն Սաֆրաստյանը, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնյանը, ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գևորգ Պողոսյանը, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Արարատ Աղասյանը, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Պավել Ավետիսյանը և ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի տնօրեն Վարդան Ղևրիկյանը:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի գիտական կապեր է հաստատել Կանադայի Օնտարիո նահանգի գիտության, հետազոտության և նորամուծության նախարարության հետ

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի գիտական կապեր է հաստատել Կանադայի Օնտարիո նահանգի գիտության, հետազոտության և նորամուծության նախարարության հետ: Օգոստոսի 24-ին Կանադայի Օնտարիո նահանգի գիտության, հետազոտության և ինովացիայի նախարարության պատվիրակությունը նախարար Ռեզա Մորիզիի գլխավորությամբ հանդիպել է ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի ղեկավարության հետ: Հանդիպմանը նաև մասնակցել է Մոսկվայում Կանադայի դեսպանատան աշխատակից Կորին Պետրիսորը: Հանդիպման ընթացքում նախարար Ռեզա Մորիզիի բարձր է գնահատել Հայաստանի գիտական ներուժը և ցանկություն հայտնել գիտական ուղիղ կապեր հաստատել ՀՀ ԳԱԱ-ի և Կանադայի Օնտարիո նահանգի գիտական կենտրոնների միջև՝ համատեղ գիտական հետազոտությունների անցկացման և մասնագետների պատրաստման գործում: Տիկին Կորին Պետրիսորը պատրաստակամություն է հայտնել աջակցելու համագործակցությանը:

ՀՀ ԳԱԱ-ում կայացավ Երկրաբանական գիտությունների պատմության միջազգային հանձնաժողովի 50-ամյա հոբելյանին նվիրված գիտաժողովը

Օրերս ՀՀ ԳԱԱ-ում կայացավ Երկրաբանական գիտությունների պատմության միջազգային հանձնաժողովի (INHIGEO) 42-րդ գիտաժողովը, որը նվիրված էր INHIGEO-ի 50-ամյա հոբելյանին:

INHIGEO-ի հիմնադիր ժողովը տեղի է ունեցել 1967 թ.-ին՝ Հայաստանում՝ ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայում: Այժմ հանձնաժողովն ունի 289 անդամ 57 երկրից: Հայաստանը հանձնաժողովում ներկայացնում են 5 մասնակիցներ:

ՀՀ փոխվարչապետ, Միջազգային տնտեսական ինտեգրման և բարեփոխումների նախարար Վաչե Գաբրիելյանը ողջունեց գիտաժողովի մասնակիցներին և ընթերցեց ՀՀ վարչապետ Կարեն Կարապետյանի ուղերձը, որում մասնավորապես ասված է. «Հետաքրքիր փաստ է, որ երկրաբանական գիտությունների պատմության միջազգային հանձնաժողովի ստեղծումն անմիջականորեն կապված է Հայաստանի հետ: 1964 թ.-ի Միջազգային երկրաբանական կոնգրեսի շրջանակներում որոշվեց ստեղծել Երկրաբանական գիտությունների պատմության միջազգային հանձնաժողով, և ի կատարումն այդ որոշման, 1967 թ.-ին Երևանում՝ Խորհրդային Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայում, տեղի ունեցավ Հանձնաժողովի հիմնադիր ժողովը:

INHIGEO-ի 50-ամյա տարելիցին ընդառաջ Հայաստանը հերթական անգամ ստանձնում է այս կարևոր իրադարձության կազմակերպման գործընթացը:

Մաղթում եմ Սիմպոզիումին հաջողություն և գիտական աշխույժ քննարկումներ:

Համոզված եմ նաև, որ Հայաստանը ձեզ կառաջարկի այնպիսի ջերմ միջավայր, որ Դուք Ձեզ հետ կտանեք բազմաթիվ հաճելի իշխողություններ և անպայման կվերադառնաք մեր հյուրընկալ երկիրը՝ ձեր ընտանիքների և ընկերների հետ»:

Ողջունելով գիտաժողովի մասնակիցներին, ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը ասաց. «Պատահական չէ, որ Երկրաբանական գիտությունների պատմության միջազգա-

յին հանձնաժողովի հիմնադիր գիտաժողովը տեղի է ունեցել Երևանում, որովհետև Հայոց հնագույն պատմությունից հայտնի է, որ միջնադարյան գիտնականներն ունեն նման հետազոտություններ: Հատկապես պետք է շեշտել Շիրակացու հետազոտությունները, որոնք վերաբերում են Երկրագնդի կառուցվածքին: Մատենադարանում տարբեր պատմիչների, գիտնականների, մաթեմատիկոսների աշխատանքներում կան հղումներ, որոնք վերաբերում են երկրաբանության պատմությանը: Այս գիտությունն այսօր պետք է գրի առնի երկրաբանության վերաբերյալ այն հիմնական երևույթները, որոնք տեղի ունեն մեր կյանքում: Գիտաժողովին ցանկանում եմ բարի երթ, հետաքրքիր քննարկումներ»:

INHIGEO-ի նախագահ, պրոֆեսոր Բերի Քուլփերը ներկայացրեց INHIGEO-ի պատմությունը և ձեռքբերումները:

Գիտաժողովի մասնակիցներին ողջունեցին INHIGEO-2017 գիտաժողովի կազմկոմիտեի նախագահ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ռուբեն Ջրբաշյանը, ՌԴ ԳԱ Երկրաբանական ինստիտուտի երկրաբանության պատմության բաժնի ղեկավար, դոկտոր Իրինա Մալախովան:

INHIGEO-ի գլխավոր քարտուղար Մարիանա Կլեմոն ներկայացրեց INHIGEO-ի 50-ամյակին նվիրված «Երկրագիտության պատմությունը. Տարելիցին» հոբելյանական գիրքը:

Գիտաժողովին մասնակցում էր շուրջ 70 գիտնական՝ 18 երկրից, ովքեր ներկայացրեցին 60-ից ավելի գիտական զեկուցումներ:

Գիտաժողովի կազմակերպիչներն էին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան և ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտը:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն

Առաջին աշխարհամարտի (1914-1918 թթ.) ընթացքում ու դրան հաջորդող տարիներին առավելապես առաջին սերնդի ամերիկահայերի համար հայրենի ժողովրդի սատարմանն ուղղված ջանքերը եղել են գործնական ու ծանրակշիռ՝ կրելով թե՛ քաղաքական ու դիվանագիտական և թե՛ հասարակական, տնտեսական ու ռազմական բնույթ: Վերջինս արտահայտվել է ռազմամթերքի, դրամական միջոցների, ինչպես նաև մարդկային ուժի՝ կամավորների առաքումով, որն իրականացվել է գլխավորապես հայ քաղաքական տարբեր կուսակցությունների ու կազմակերպությունների կողմից:

Առաջին աշխարհամարտի սանձազերծումով արևմտահայության կյանքի ու գոյքի անձեռնմխելիության պահպանման համար Օսմանյան կայսրությունում ստեղծված անբարենպաստ ու օրեցօր վատթարացող պայմանները (այդ թվում՝

մարմին, որը որոշել էր տարբեր ուղղություններով Օսմանյան կայսրություն մուտք գործելու նպատակով կազմել կամավորական չորս գորախմբեր (գունդ)՝ 2.500 կռվողներով (առաջինում՝ 1.500, մյուս երեքում՝ 400-500-ական հոգի): Այդ նպատակով Արևմտյան բյուրոյի հանձնարարականով 1914 թ. օգոստոսի 12-ին Բուլղարիայի Վառնա քաղաքից Կովկաս էր ժամանել գորավար Անդրանիկ Օզանյանը: Կովկասի փոխարքայի օգնական գեներալ Միշլանսկին Անդրանիկին առաջարկել է կազմավորել կամավորների Առաջին գունդը: Էջմիածնի ճեմարանի, Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցի, Մոսկվայի, Պետրոգրադի, Կիևի, Խարկովի, Օդեսայի համալսարանների հազարավոր երիտասարդներ կամավորագրվել են Անդրանիկի մոտ ծառայելու: Կամավորագրվել են նաև ԱՄՆ-ից և Պարսկաստանից ժամանած բազմաթիվ հայեր: Շուտով

նակեմտրոն գործունեության հետևանքով դուրս էին մնացել:

1914 թ. նոյեմբերի 3-ին Առաջին գունդը մեկնել է Ջուլֆայի ճակատ, Երկրորդը՝ հոկտեմբերի 24-ին Իգդիրից շարժվել է Վանի ուղղությամբ, Երրորդ գունդը՝ նոյեմբերի 1-ին շարժվել է դեպի Սարիղամիշ, Չորրորդը՝ նոյեմբերի 6-ին Թորթումի ճակատ, Հինգերորդը՝ կրկին բռնել է Վանի ուղղությունը, Վեցերորդ գունդը շարժվել է դեպի Բասենի ճակատ, իսկ Յոթերորդը՝ որպես պահեստային ուժ, նորից դեպի Վան: Այնպես որ հայ կամավորական զորքերը՝ որպես առաջապահ և տեղանքին ծանոթ ուժեր, տեղաբաշխված էին Էրզրումից մինչև Ջուլֆա՝ սկիզբ ունենալով Գր. Ավշարյանի Վեցերորդ գունդը և վերջը՝ Չորավար Անդրանիկի Առաջին գունդը, որոնց միջև ցրված էին մյուս զորքերը:

Ընդհանուր առմամբ պաշտոնական

տերը, կամավորական շարժման կազմակերպման գործում հայկական կուսակցություններից գլխավոր դերակատարությունը պատկանում էր Հայ հեղափոխական դաշնակցությանը:

Սկզբնապես Թիֆլիսի Ազգային բյուրոն հրահանգել էր արտերկրի դաշնակցականներին, որ կամավորներ չուղարկեն, այլ միայն դրան հանգանակեն, քանի որ իրենք պետք ունեն «առելի միջակա օժանդակութեան, քան թե կամավորներու, որոնցմէ շատ կայ Կովկասի սահմաններում մէջ»: Դրանով Ազգային բյուրոն նպատակ ուներ նաև հնարավորինս հսկելու կամավորական զորքի կուսակցական կազմը, որպեսզի այն բաղկացած լիներ առավելապես վստահելի զինվորականներով՝ դաշնակցականներով:

Այդուհանդերձ, անկարելի էր տարերային հոսքը կանգնեցնել: Բուլղարիայից, Ռումինիայից, ԱՄՆ-ից «հարիւրաւոր

Քնարիկ ԱՎԱԳՅԱՆ. Պարմական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ պարմության ինստիտուտի առաջադար գիտաշխատող

ԱՄՆ-Ի ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ԿԱՄԱՎՈՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆԸ ԵՎ ՆՊԱՍՏԸ ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ

Կովկասյան կամավորական շարժմանը մեկնելու պատրաստ ամերիկահայերը Նյու Յորքում

հայ առևտրականների ու վաճառականների սեփականության և ունեցվածքի թալան և այլն) պատճառ են դարձել օսմանցիների դեմ Կովկասում կռվող ռուսական ցարական զորքերին սատարելու նպատակով այդտեղ հայրենասեր հայերից բաղկացած ջոկատների կազմակերպմանը: Կամավորական շարժման նշանաբանն էր՝ «Ինքնավարութիւն վեց վիլայեթներու և անոնց անբաժան մասը կազմող Կիլիկիայի՝ Ռուսաստանի հզօր հովանաւորութեան տակ»:

Քանի որ Ամենայն հայոց կաթողիկոսի լիազորությամբ Հայկական հարցը հետապնդելու նպատակով Պողոս Նուբարի նախագահությամբ Եվրոպայում Փարիզում, արդեն գործում էր Ազգային պատվիրակությունը, ուստի Կովկասում հայ կամավորական զորաբանակները ղեկավարելու համար 1912 թ. փետրվարին Թիֆլիսում հայոց հոգևոր առաջնորդ Մեսրոպ Եսիկյանի նախագահությամբ հիմնվել էր Ազգային բյուրոն:

Կամավորագրման գործընթացն աննախադեպ աշխուժություն է առաջացրել հայկական գաղթօջախներում: Շուտով կամավորական շարժման կենտրոններ են ստեղծվել ԱՄՆ-ում, Բուխարեստում, Թիֆլիսում: Ազգային բյուրոն, մասամբ Արևմտյան (Եվրոպական, ամերիկյան) և Արևելյան (կովկասյան) բյուրոներով, համակարգում էր բացառապես ՀՀ-ում, իսկ ԱՄՆ-ի և Բալկանների բյուրոները հիմնականում ՄՀՀ-ի ազդեցության տակ էին:

Կովկասում կամավորական շարժումը կազմակերպելու նպատակով Թիֆլիսում գործող Հայոց ազգային բյուրոյի կողմից 1914 թ. սեպտեմբերին ստեղծվել էր Հայոց կամավոր խմբերի կարգադրիչ

կազմակերպվել են նաև մյուս զորքերը. Երկրորդը՝ Դրոյի (Դրաստամատ Կանայան), Երրորդը՝ Համազասպի (Սրվանձտյան), Չորրորդը՝ Քեռիի (Արշակ Գալֆայան), հետագայում Հինգերորդը՝ Վարդանի (Խանասարի Սարգիս Մեհրաբյան) ՀՀ-ի հրամանատարության ներքո, ապա նաև Վեցերորդը՝ Հովհաննես (Աղունիկ) Ջանփոլատյանի ՍՀՀ-ի ղեկավարությամբ: Բոլոր զորքերն ունեին իրենց խորհրդանիշ որոշները:

Արդեն 1914 թ. աշմանը կամավորական շարժման կազմակերպումն ընթացքի մեջ էր: Ազգային բյուրոյի կողմից ոգևորված՝ կարճ ժամանակում ոչ միայն Կովկասից և Ռուսաստանի մյուս շրջաններից, այլ նաև Եվրոպայից և աշխարհի տարբեր կողմերից (Բուլղարիա, Ռումինիա, Եգիպտոս, Կիպրոս, Ֆրանսիա, Պարսկաստան) և հատկապես հեռավոր ԱՄՆ-ից, մեծ խանդավառությամբ խուճախում էր Կովկաս են շտապել վրեժով ու ատելությամբ, բայց և ազատատենչ ոգով տոգորված հարյուրավոր հայազգի անձնուրաց երիտասարդ կամավորներ՝ համալրելու նոր կազմվող զորքերը: «Ձմալումով կրքեղանք անճառելի եռանդն ամեն անոնց, որոնք տուն, գործ ու քույր կան համալսարան կլքեին՝ դեպի Հայաստանի ռազմաճակատը վազելու աճապարանքով», - նշել է ականատեքը:

ՄՀՀ Ամերիկայի բյուրոյի հրամանատարության ներքո գործել է Վեցերորդ գունդը, որը հետագայում մասամբ ներառել է նաև Վերակազմյալ հնչակյան և Հայ սահմանադիր ռամկավար կուսակցություններին, ինչպես նաև անկուսակցական ներկայացուցիչների փոքրաթիվ խմբերը, որոնք Ազգային բյուրոյի կուսակցակա-

տվյալներով բոլոր յոթ կամավորական զորքերում կռվող զինվորների ընդհանուր թիվը կազմել է 6.000-7.000, որոշ տվյալներով՝ 10.000, որոնք բաղկացած էին ծիավոր և հետևակ վաշտերից: Յուրաքանչյուր զորում կար երեքական գունդարտակ՝ 100-150 զինվոր պարունակող չորսական վաշտերով կամ հարյուրյակներով: Ընդ որում, ԱՄՆ-ից և Եվրոպական երկրներից տարբեր ճանապարհներով հայրենիքի ազատագրմանը մասնակցելու նպատակով եկել էր շուրջ 3.000 հայ: Կամավորները ցրված էին Կովկասյան ճակատում կռվող ռուսական բանակներում և կատարում էին առաջապահի և հետախույզի դեր՝ որպես տեղանքին,

երիտասարդներ կը վազեին Կովկաս, մտնելու կամավորական շարքերու մեջ»:

Բազմաթիվ վկայություններ արձանագրել են այն ցավալի փաստը, որ Թիֆլիսում հավաքված ոչ դաշնակցական կամավորները «կը լքուին երեսի վրայ, որոնցմէ կը խլուին բոլոր զենքերն ու պատերազմական կազմածները»:

Եթե Կովկասում կամավորական շարժման նախաձեռնողները դաշնակցականներն էին, ապա Բուլղարիայում, Ռումինիայում և ԱՄՆ-ում այդ շարժմանը հիմնականում ուժ էին տալիս Սոցիալ-դեմոկրատ հնչակյանները:

1915 թ. հունվարի 23-ին ժնկից Հայ հեղափոխական դաշնակցության ներկա-

Ամերիկահայ կամավորներին մարզող «Հրայր» խումբը, Բոստոն

բնակչության լեզվին ու բարբերին ծանոթ: Ռուսական զորքերի ճակատը տարածված էր Բաթումից մինչև Պարսկաստան, իսկ կամավորները դիրքավորվել էին Էրզրումից մինչև Դիլման: Վեցերորդ գունդը կռվում էր Էրզրումի կողմում՝ կազմելով կամավորական շրջայի վերին օղակը:

Ռուսական բանակի հետ գործակցող հայ կամավորական խմբերը զգալի հաջողություններ են արձանագրել Վանի, Բիթլիսի, Էրզրումի գրավումների ժամանակ՝ արժանանալով ռուսական զերագույն հրամանատարության բարձր գնահատանքին ու պարգևներին:

Չնայած արևմտահայ հայրենակիցների պահանջով կամավորական շարժումը պետք է անկուսակցական բնույթ ունենար, սակայն, ինչպես վկայում են փաս-

յացուցիչները դիմել են Ամերիկայի ԿԿ-ին՝ մինչև զարուհ զինված խումբ հավաքագրելու և ուղարկելու համար: ՀՀ-ն, հանձին Ռոստոմ Ջավարյանի, նաև բանակցել է բրիտանական իշխանությունների տարբեր շրջանների հետ Հայկական հարցի և կամավորական խմբերի կազմության շուրջ և արդյունքների մասին փետրվարին տեղեկացրել ԱՄՆ:

Ի վերջո, ՀՀ Ամերիկայի ԿԿ-ն, հաշվի առնելով Երկրի տարբեր շրջաններում ստեղծված ծանր դրությունը, նպաստամատուցող դրամահավաքին զուգընթաց 1915 թ. մայիսի 10-ի շրջաբերականով կոմիտեներին է փոխանցել նաև Կովկաս կամավորական խումբ ուղարկելու մասին որոշումը՝ պահանջելով այդ ուղղությամբ անհրաժեշտ քայլեր ձեռնարկել:

(Շարունակելի)

ՀՀ ԳԱՄ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Ներկայացնում է ՀՀ ԳԱՄ սփյուռքի բաժինը

ՀՀ ԳԱՄ արտասահմանյան անդամ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արմեն Ղազարյանը ծնվել է 1963 թ. հունիսի 15-ին Երևանում, ճարտարագետների ընտանիքում: Հայրը՝ գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Յուրի Ղազարյանը, Հայաստանի ճարտարագիտական ակադեմիայի անդամ է: Երկար տարիներ ղեկավարում էր Մոսկվայի Գագի տնտեսագիտության գիտահետազոտական ինստիտուտի Երևանյան մասնաճյուղը: Մոսկվայում ծնված ու ամուսնանալուց հետո Երևան տեղափոխված մայրը՝ Էլիանորան, կոմսոտուկտոր էր:

Գերազանցությամբ սովորում էր Չեխովի անվան թիվ 55 դպրոցում, երբ ծնողների խորհրդով Արմենը սկսեց հաճախել նաև Հակոբ Կոջոյանի անվան նկարչական դպրոց: Այդ դպրոցում սովորելու տարիներին արդեն պարզ դարձավ նրա հետագա մասնագիտական կողմնորոշումը: Այդ ժամանակ արվեստը կարծես Հայաստանի զաղափարախոսության անբաժանելի մասն էր կազմում:

Արմեն Ղազարյանը երազում էր նկարիչ դառնալ, բայց ընդունվեց Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտ և որոշեց մասնագիտանալ հայկական հին, ավերված տաճարների և հուշարձանների վերականգնման հայրենամվեր գործի մեջ:

Երկու տարի մշակույթի հուշարձանների պահպա-

նուցադրության պատրաստմանը: Անիի ճարտարապետությանը և պահպանման ներկա աշխատանքները պետք է ներկայացվեն Ստամբուլում, Երևանում, Նյու Յորքում, Օսլոյում և այլ քաղաքներում:

Արմեն Ղազարյանի համար ավելի հստակ է դարձել ճարտարապետության պատկանելությունն արվեստներին, և դա նոր հորիզոններ է բացում ճարտարապետական հորինվածքների ձևաստեղծման ուսումնասիրության գործում:

2000 թվականից մինչև այժմ Արմեն Ղազարյանն աշխատում է ՌԴ մշակույթի նախարարության արվեստագիտության ինստիտուտում և ճարտարապետության ու քաղաքաշինության տեսության և պատմության գիտահետազոտական ինստիտուտում, որի գիտական գծով փոխնախագահն է:

Արմեն Ղազարյանը միշտ աշխատել է սերտ կապեր պահպանել հայ գիտնականների հետ: Նա համագործակցում է ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտի հետ և 2017 թ. հայ-ռուսական գիտական համագործակցության ծրագրով արվեստի ինստիտուտի գործընկերների հետ սկսել է ուսումնասիրություն իրականացնել Ղրիմի հայկական արվեստի շրջանակներում: Լուրջ համագործակցության կապեր կան նաև Երևանի պետական համալսարանի արվեստաբանության ամբիոնի հետ: Հայաստանի մասնագետների հետ պատրաստել է համատեղ հոդվածներ, իսկ վերջերս ճարտարապետությանը վերաբերող գիտական վերլուծությամբ մասնակցել է Հոռոմոսի վանքին նվիրված Փարիզում լույս տեսած հայ-ֆրանսիական հետազոտությանը:

Արմեն Ղազարյանը ուժ ու եռանդ չի խնայում, որպեսզի Ռուսաստանի հայությանը տարբեր միջոցառումների ժամանակ ներկայացնի հայկական մշակույթը և արվեստը:

Նրա գիտական աշխատանքների թիվն անցնում է 200-ից, ներառյալ 4 մենագրություն:

Արվեստի և հայկական մշակույթի հետ կապված խնդիրներն Արմեն Ղազարյանը միշտ քննարկում է իր կնոջ՝ Նաիրա Հարությունյանի հետ, ով, նույնպես լինելով Երևանի ճարտարագիտական ինստիտուտի սան, Մոսկվայում մասնագիտացել է լանդշաֆտային ճարտարապետության ոլորտում: Նրանց երկու դուստրերը՝ Հասմիկն ու Էլիանորան, սեր ունեն դեպի արվեստը: Էլիանորան ճարտարապետ է, երկու տարի առաջ Երևանյան ճարտարապետական բիենալեին մասնակցել է իր աշխատանքներով:

Հաշվի առնելով Արմեն Ղազարյանի գիտական, մանկավարժական, ինչպես նաև մայր հայրենիքի հետ սերտ կապերը՝ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան 2014 թվականին նրան ընտրել է ԳԱՄ արտասահմանյան անդամ:

Արմեն Ղազարյանն այսօր էլ մեծ ջանքեր է ներդնում արվեստի ոլորտի զարգացման մեջ և սերտորեն համագործակցում է Հայաստանի գիտական շրջանակների համապատասխան մասնագետների հետ:

Գոհար ԻՍԿԱՆՂԱՅԱՆ
Պատմական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ, ՀՀ ԳԱՄ սփյուռքի բաժնի
գիտաբարտուղար

Արմեն ՂԱԶԱՐՅԱՆ

նության ու օգտագործման վարչության նախագծային գրասենյակում աշխատելուց հետո նա շարունակեց ուսումը միջնադարյան ճարտարապետության պատմության ոլորտում: 1980-ականներին Հայաստանում այդ ոլորտի ոչ միայն որակյալ կադրեր կային, այլ նաև վերականգնող ճարտարապետների ու ճարտարապետ-պատմաբանների հետաքրքիր դպրոց էր ձևավորվել:

Բուհն ավարտելուց հետո Ա. Ղազարյանը կրթությունը շարունակեց ասպիրանտուրայում: Նրա թեկնածուական թեզը նվիրված էր Հռիփսիմեատիկ քառախորան եկեղեցիների ծագումնաբանության հարցին: Թեման թելադրված էր ղեկավարի՝ խոշորագույն բյուզանդագետ, միջնադարի ճարտարապետության պատմաբան Ալեքսեյ Կոմենչի կողմից: Թեկնածուական շարունակում էր մնալ հայկական, մեթոդաբանական առումով նրա գնահատումը նորովի դարձավ:

1991թ. Արմեն Ղազարյանը պաշտպանեց գիտական իր ատենախոսությունը «Անդրկովկասի անկյունային խորշերով քառախորանների ծագումնաբանությունը» թեմայով: Արդեն որպես գիտությունների թեկնածու Ա. Ղազարյանը 1991 թ. աշխատանքի անցավ ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտում, երկու տարի անց մեկնեց Մոսկվա:

Ա. Ղազարյանին հիմնականում հետաքրքրել են երեք ոլորտների հիմնահարցեր. 1) ճարտարապետական հուշարձանների բացահայտում, նկարագրում ու դասակարգում, 2) ուշ անտիկ և միջնադարյան ճարտարապետության հարցերի վերլուծություն, ընդ որում՝ հայկական ճարտարապետական ավանդույթների քննությունը համաշխարհային զարգացման, տարբեր երևույթների համատեքստում, 3) ժառանգության պահպանման հետ

կապված տեսական հիմնահարցեր: Վերջին տարիներին սրանց է գումարվել նաև Նոր դարաշրջանի ճարտարապետության վերլուծությունը, հատկապես հայկական ազգային ոճի վերստեղծման պայմաններն ու ծագումնաբանությունը:

2007 թ. Արմեն Ղազարյանը պաշտպանեց դոկտորական ատենախոսությունը՝ «Անդրկովկասյան երկրների 7-րդ դարի ճարտարապետությունը. Ավանդույթի ձևատեղծման և զարգացման հիմնահարցը» վերտառությամբ:

Երկար տարիներ նրա հիմնական ձգտումը կապված է եղել 7-րդ դարի ճարտարապետության՝ հայկական ոսկեդարի լիարժեք ներկայացման և դրա հետ կապված հիմնահարցերի քննարկման հետ: Արդյունքում այն ավարտվեց 2012-13 թթ. լույս տեսած քառախորհրդով, որն ամենաբարձր գնահատականների է արժանացել Հայաստանի, Ռուսաստանի և Արևմուտքի գիտական շրջանակներում: Հեղինակն արժանացել է Եվրախորհրդի EUROPA NOSTRA (2014), ինչպես նաև Թորոնթոյի մանյակի անվան (2016) մրցանակների:

Այս աշխատանքի շնորհիվ էր, որ 2017 թ. Ա. Ղազարյանն ընտրվեց ՌԴ Գեղարվեստի ակադեմիայի պատվավոր անդամ և Ռուսաստանի ճարտարապետության և շինարարական գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ:

Այսօր նա ուշադրությունը կենտրոնացրել է Բագրատունյաց շրջանի ճարտարապետության ուսումնասիրության վրա: Բավական լուրջ աշխատանքներ են տարվում Անիի հուշարձանների ուսումնասիրության ուղղությամբ: Նա մասնակցում է թուրքական և արևմտյան ինստիտուտների կողմից կազմակերպվող մի

ՀՀ ԳԱՄ արևելագիտության ինստիտուտը Համագործակցության համաձայնագիր ստորագրեց Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի Պրիմակովի անվան Համաշխարհային տնտեսության և միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտի հետ

Հունիսի 28-ին Մոսկվայում ՀՀ ԳԱՄ արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն ՀՀ ԳԱՄ ակադեմիկոս Ռուբեն Սաֆրաստյանը և Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի (ՌԳԱ) Պրիմակովի անվան Համաշխարհային տնտեսության և միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտի նախագահ ակադեմիկոս Ալեքսանդր Դինկինը ստորագրեցին Համագործակցության համաձայնագիր:

«Համաձայնագիրը նախատեսում է լայն համագործակցություն ինստիտուտների միջև ամենատարբեր բնագավառներում՝ գիտական կոնֆերանսների, կլոր սեղանների կազմակերպում, համատեղ հրատարակությունների, երիտասարդ

գիտնականների փոխանակում և այլն: Այս համաձայնագիրը հնարավորություն կտա, որ ՀՀ ԳԱՄ արևելագիտության ինստիտուտն ավելի խորը ներգրավվի համաշխարհային քաղաքականության ուսումնասիրության բնագավառ: Սա շատ կարևոր է հատկապես աշխարհաքաղաքական զարգացումների առումով այս փուլում, երբ տեսնում ենք միջազգային իրադրության սրումը մասնավորապես Մերձավոր Արևելքում: Սա հղի է տարբեր վտանգավոր հետևանքներով մեր երկրի համար: Դրա համար շատ կարևոր է, որ մենք մեր ձեռքը պահենք զլորբալ և տարածաշրջանային զարգացումների զարկերակի վրա», - ասաց Ռուբեն Սաֆրաստ-

յանը:

Մոսկվա կատարած այցի շրջանակներում ակադեմիկոս Ռուբեն Սաֆրաստյանը հանդես է եկել «Հայկական Սփյուռքը որպես աշխարհաքաղաքական գործոն» զեկուցմամբ ՌԳԱ Համաշխարհային տնտեսության և միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտի կազմակերպած կլոր սեղանի ընթացքում: «Մենք սովորաբար Սփյուռքն ուսումնասիրում ենք որպես տնտեսական, քաղաքական գործոն, մշակութային, զաղափարական գործոն: Ես իմ զեկուցման մեջ Սփյուռքը փորձել էի դիտարկել մի այնպիսի երևույթ, որն ունենում է ազդեցություն ոչ միայն այն երկրի քաղաքականության

վրա, որտեղ ինքը գործում է, ոչ միայն Հայաստանի վրա, որին օգնում է, այլ նաև տարածաշրջանային», - ասաց Ռուբեն Սաֆրաստյանը:

Ռուբեն Սաֆրաստյանը մասնակցել է նաև պրիմակովյան երկրորդ ընթերցումներին, որտեղ արդի քաղաքական թեմաների վերաբերյալ վերլուծություններ և գնահատականներ են ներկայացրել հայտնի քաղաքական գործիչները: Ելույթներով հանդես են եկել ԱՄՆ նախկին պետքարտուղար, հայտնի դիվանագետ և պետական գործիչ Հենրի Քլինթոնը, Ռուսաստանի արտաքին գործերի նախարար Սերգեյ Լավրովը, Ռուսաստանի նախկին ֆինանսների նախարար և փոխվարչապետ Ալեքսեյ Կուրդինը, 30 երկրներից ժամանած առաջատար մասնագետներ: Հիմնականում ուշադրություն է դարձվել ռուս-ամերիկյան հարաբերություններին:

ՀՀ ԳԱՄ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն

ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ԱՆԱՅԻՏ ՅՐԱԶԻԿԻ

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը, Հայաստանի կոմպոզիտորների միությունը և հայրենական երաժշտագիտությունը ծանր ու անդառնալի կորուստ կրեցին: 2017թ. հուլիսի 19-ին՝ կյանքի 85-րդ տարում՝ երկարատև հիվանդությունից հետո, Փարիզում վախճանվեց նախկինում ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի ավագ գիտական աշխատակից, Հայաստանի կոմպոզիտորների միության անդամ, արվեստագիտության թեկնածու Անահիտ Յրազիկի Գրիգորյանը:

Ա. Գրիգորյանը ծնվել է 1933 թ. մայիսի 15-ին Երևանում՝ ծառայողի ընտանիքում: 1941-ին ընդունվել է Պ. Ի. Զայկովսկու անվան երաժշտական դպրոց, իսկ 1948-ին ուսումը շարունակել Երևանի Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի տեսական-կոմպոզիտորական բաժնում, որն ավարտել է 1952-ին: Նույն թվականին Ա. Գրիգորյանն ընդունվել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոմսերվատորիայի տեսական-կոմպոզիտորական ֆակուլտետի երաժշտագիտության բաժնի, որը գերազանցությամբ ավարտել է 1957-ին՝ ստանալով երաժշտագետի որակավորում: Կոմսերվատորիայում ուսումնառության տարիներին նա արժանացել է Պ.Ի.Զայկովսկու անվան անվանական կրթաթոշակի:

1957-ին Ա. Գրիգորյանն ընդունվել է ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտուրա՝ «Հայ երաժշտության պատմություն» մասնագիտությամբ, որն ավարտել է 1961-ին: Նույն թվականին Մոսկվայում «Советский композитор»՝ հրատարակչությունը լույս է ընծայել երիտասարդ հետազոտողի առաջին գիրքը՝ «Ամնո Բաբա-ջանյան» մենագրությունը, որը նվիրված էր տաղանդավոր կոմպոզիտորի ստեղծագործության ուսումնասիրությանը:

1959-60 թթ. Ա. Գրիգորյանն աշխատել է ՀԽՍՀ ռադիոհաղորդումների և հեռուստատեսության պետական կոմիտեում՝ որպես երաժշտական բաժնի խմբագիր, իսկ 1960-64 թթ. տեսական առարկաներ դասավանդել Երևանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանում:

1963-ին Ա. Գրիգորյանն աշխատանքի է անցել ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտում որպես կրտսեր գիտական աշխատակից՝ երաժշտագիտական այդ կետերում հետ կապելով իր հետազոտող գիտատեսողագործական կյանքը:

1964-76 թթ. Ա. Գրիգորյանը զբաղվել է մանկավարժական գործունեությամբ՝ համատեղության կարգով դասավանդելով Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոմսերվատորիայում:

1970թ. պաշտպանել է «Армянская камерно-вокальная музыка» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը և ստացել արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան:

1983 թ. Ա. Գրիգորյանն ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատակից:

2009-ին ինստիտուտի հիմնադրման 50-ամյա հոբելյանի կապակցությամբ նա պարգևատրվել է ՀՀ ԳԱԱ վաստակագրով:

Արվեստի ինստիտուտում շուրջ կես դար Ա. Գրիգորյանն անմնացորդ նվիրումով ծառայեց հայ երաժշտական արվեստին: Իր գիտատեսողագործական ողջ կյանքի ընթացքում նա սովետահայ երաժշտության և հանրապետության երաժշտական կյանքի վերաբերյալ հրապարակումներով հանդես է եկել հանրապետական ու միութենական գիտական պարբերականներում և մամուլում, հեղինակել բազմաթիվ արժեքավոր գրքեր ու գիտական հոդվածներ:

Նշանակալի է Ա. Գրիգորյանի վաստակը հատկապես հայ կամերային-վոկալ երաժշտության ուսումնասիրության ասպարեզում: 1982-ին ՀԽՍՀ ԳԱ հրատարակչությունը տպագրության է հանձնում Ա. Գրիգորյանի «Армянская камерно-вокальная музыка» մենագրությունը, որը նվիրված է հայ պրոֆեսիոնալ երաժշտության կարևոր բնագավառներից մեկի պատմությանը և ընդգրկում է XIX դարի երկրորդ կեսից մինչև 1970-ական թվականներն ընկած ժամանակահատվածը: Մենագրությունն արժանացավ ՀԽՍՀ ԳԱ նախագահության գովեստագրին:

2008-ին ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ լույս է տեսնում Ա. Գրիգորյանի «У истоков искусства музыки (Опыт музыкальной палеонтологии)» մենագրությունը, որը հեղինակը երաժշտագիտությամբ նվիրեց մոր և կյանքի հավատարիմ ընկերոջ՝ Աշխատավորների դեպուտատների Երևանի քաղաքային սովետի գործադիր կոմիտեի նախագահի տեղակալ Արամ Արամյանի պայծառ հիշատակին: Երաժշտագետը երաժշտական մտածողության կայացման վաղ փուլերի ուսումնասիրության բնագավառում առաջարկում է նոր դիտակետ, որի հիմքում ընկած է դեռևս նախապատմական ժամանակներից բանական մարդու կուտակած ծայնագիտական փորձը: Ուսումնասիրության առարկան Մերձավոր Արևելքի տարածաշրջանն է՝ վաղ քաղաքակրթությունների օրրանը:

Երաժշտագետի «կարապի երգը» դարձավ 2012-ին հրատարակված «Անցյալ դարի երաժշտական կյանքի էջերից» հոդվածների ժողովածուն, որը ներկայացնում է XX դարի երաժշտական Հայաստանի բազմադեմ կյանքը, նրա «հերոսներին»՝ կոմպոզիտորներին և կատարողներին, արտացոլում երաժշտական օջախների առօրյան:

Ա. Գրիգորյանի երաժշտագիտական ուսումնասիրություններն աչքի են ընկնում պրոֆեսիոնալ բարձր մակարդակով, ուսումնասիրվող նյութի քաջ իմացությամբ: Դրանք առանձնանում են քննարկվող առարկայի հանդեպ թարմ և ինքնատիպ մոտեցումներով, որոնք էլ պայմանավորեցին Ա. Գրիգորյանի երաժշտագիտական աշխատությունների արժեքը:

Տևական հիվանդությունն ընդհատեց Ա. Գրիգորյանի գիտական բեղմնավոր գործունեությունը: 2013-ին առողջական խնդիրների պատճառով նա ստիպված հեռացավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտից և տեղափոխվեց Ֆրանսիա, որտեղ էլ կնքեց իր մահկանացուն:

Կենսախինդ ու հմայիչ, բարի և ազնիվ մարդու, գիտության նվիրյալի լուսավոր կերպարն ընդմիշտ կմնա ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի և Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նրա գործընկերների, նրան ծանաչողների սրտերում:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ, Հայաստանի կոմպոզիտորների միություն

Հայաստանի անկախության հռչակումից հետո լայն ասպարեզ բացվեց հայ պատմագիտական մտքի զարգացման համար: Հատկապես կարևորվեցին հայ ազգային-ազատագրական շարժման և նրա հետ առնչվող հիմնահարցերը: Այս հիմնախնդիրների հետ կապված լուրջ ուսումնասիրություններ կատարվեցին թե՛ մայր-հայրենիքում, թե՛ Սփյուռքում:

Հայոց ազգային-ազատագրական շարժման խորքերը բացահայտող աշխատություն

Սփյուռքում ապրող հեղինակներից մեկը Եղիկ Ճերեճյանն է, որն արդեն վերադարձել է հայրենիք: Եղ. Ճերեճյանը ծնվել է 1975 թվականին Բեյրութում: Նախնական կրթությունը ստացել է ծննդավայրում, ապա ուսումնառությունը շարունակել Երևանի Մ. Դերաջու անվան պետական բժշկական ինստիտուտում: Վերադառնալով Բեյրութ՝ զբաղվում է իր մասնագիտական գործով, միաժամանակ աշխույժ դերակատարություն է ստանձնում ազգային հասարակական-քաղաքական կյանքում: Աշխատում է «Արարատ» օրաթերթի խմբագրությունում և առանձին խմբագրում է նաև «Արարատ» երիտասարդական պարբերաթերթը: 1992-2009 թվականներին չորս անգամ անընդմեջ ընտրվում է Լիբանանի խորհրդարանի պատգամավոր մայրաքաղաք Բեյրութից:

Մինչ օրս հրատարակել է հետևյալ գրքերը. «Արիւնոտ գոյերի վկաներ» (1989 թ.), «Հայկական ցեղասպանությունը ճիշդ մըն է մարդկութեան խղճին դէմ» (1995 թ., արաբերեն), «Փանթուրանիզմը» (1998 թ.), «Պանդուխտ» (1999 թ.), «1912-ի Օսմանեան ընտրութիւնները և արևմտահայութիւնը» (2007 թ.), «Յաւերժի ճամբու կերտիչներն» (2014 թ.):

Այս շարքը լրացվեց վերջերս հրատարակված «Մեծն Մուրատ» (Համբարձում Պոյաճեան) աշխատությամբ, որը լույս է տեսել ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում գործող «Մեսրոպ Արք. Աճեան» գիտական մատենաշարով:

Նախաբանի հեղինակը՝ պատմագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնյանը, բարձր գնահատելով այս աշխատության արժանիքները, նշում է, որ Եղ. Ճերեճյանն իր առջև դրված խնդիրը հաջողությամբ հաղթահարել է և ընթերցողի գրասեղանին է դրել նորություններով հարուստ, ամբողջական մի «Մեծն Մուրատ»:

Առաջին գլխում գեղեցիկ ու փաստառատ ներկայացված է այն աշխարհագրական, պատմական և ընտանեկան միջավայրը, որը ծնունդ է տվել «Մեծն Մուրատ» պատմական անհատի ձևավորմանն ու զարգացմանը: Պոյաճեանների ընտանիքում դաստիարակվեցին հայ ազատագրական շարժման երևելի անուններ:

Ավագ եղբայրը՝ Մարտիրոս Պոյաճեանը (մականունը՝ Ժիրայր), ֆիդայական շարժման առաջամարտիկներից է, «Չելլօ» հայտնի ասպատակային խմբի հիմնադիրներից, որը հայրենասեր և մարտունակ սերունդ նախապատրաստելու գործում վիթխարի ջանքեր է գործադրել Կիլիկիայի և Փոքր Հայքի տարբեր շրջաններում:

Կրտսեր քույրը՝ Հայկանուշը, նույնպես վաղ հասակում ակտիվ դերակատարություն է ստանձնում ազգային-ազատագրական և հեղափոխական շարժման մեջ:

Երկրորդ գլխում ներկայացված է Մուրատի աստիճանական ներգրավումը Կ. Պոլսում հետզհետե թափ առած հեղափոխական շարժման մեջ, որում նա վերջնականապես թրծվում է որպես երդյալ հեղափոխական և այդ ծանապարհից չի շեղվում մինչև իր կյանքի ավարտը:

Երրորդ գլխում ներկայացվում է Մու-

րատի ակտիվ ու առաջնորդող դերակատարությունը Սասունի՝ 1894 թվականի ապստամբական մաքառումներում: Հեղինակը համոզիչ փաստերով վկայակոչում է, որ 1894 թ. սկզբներից Սասնո շրջանի հեղափոխական-կազմակերպչական աշխատանքն ամբողջությամբ կենտրոնացնում է Մուրատի ուսերին: Սասնո ապստամբության ընթացքը տրվում է քննական բոլոր մանրամասնություններով ու վերլուծություններով: Հեղինակը Մեծն Մուրատին դիտարկում է որպես Սասնո ապստամբապետ: Սասնո հերոսական ընդվզումից հետո Մուրատի անունը դառնում է հայ ազգային-ազատագրական պայքարի խորհրդանիշ:

Չորրորդ գլխում ներկայացվում է հայ ազատագրական շարժման ծանր, հուսահատական շրջանը, երբ մոլեգնում էր համիդյան բիրտ ռեժիմի անսանձ կամայականությունը, երբ հայ հեղափոխականներին փտեցնում էին բանտերում և աքսորավայրերում՝ ենթարկելով անօրինակ չարչարանքների ու տանջանքների: Անմարդկային չարչարանքների ենթարկվեց նաև Մուրատը հատկապես Բաղեշի բանտում: Սակայն անգամ այդ ծանրագույն բռնարարները չեն հուսահատեցնում հայ հեղափոխականին:

Բազմապիսի փաստերի և այլևայլ նյութերի օգնությամբ պարզաբանվում են Մուրատի դեպի աֆրիկյան Տրիպոլի աքսորումը և այնտեղից նրա փախուստի կազմակերպման մանրամասնությունները: Արդեն այդ ժամանակ նա այնպիսի փառք և համբավ ուներ հայության մեջ, որ նրա անվանը ծոնում էին նորանոր ուսանավորներ ու երգեր:

Հիմզերորդ գլխում տրված են Մուրատի արտասահմանյան գործունեության համապարփակ պատկերը, նրա գաղափարաքաղաքական պայքարը երիտթուրքերի դեմ, այցելությունները Եգիպտոսի, ԱՄՆ-ի և Կանադայի հայկական գաղութներ և անդուլ ջանքերը հայ քաղաքական ուժերի միջև ներքին համերաշխության մթնոլորտ ձևավորելու ուղղությամբ:

Հաջորդ գլուխներում («Վերադարձ դեպի Կ. Պոլիս», «Օսմանեան խորհրդարանի անդամ», «ՄԴՀԿ է. Համագումարը և քսան կախաղանները», «Մուրատի նահատակությունը») բազմակողմանիորեն ու բազմաբովանդակ ներկայացված են մեծ հեղափոխականի գործունեությունը որպես կուսակցական ու գաղափարական մարտիկ, նրա խորհրդարանական համարձակ գործունեությունը օսմանյան պառլամենտում, ազգային-քաղաքական գործունեության և հիմնական անդրադարձները 1909-1914 թվականներին և ողբերգական մահվան հանգամանակից նկարագրությունը:

Հնչակյան կուսակցության և նրա ակնառու գործիչների գործունեության անաչառ հետազոտող Եղիկ Ճերեճյանի այս աշխատությունը գիտական բարեխղճությամբ և պատասխանատվությամբ բարձր չափանիշներով գրված գործ է, որն իր մնայուն տեղը կունենա հայ պատմագիտության կարևոր արժեքների շարքում:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմական գիտությունների
թեկնածու, հրապարակագիր

ՆԱ ՍՈՍԿ ՄԵԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՉԷՐ

Նվիրվում է Արման Կոթիկյանի ծննդյան 120-ամյակին

Հայ դերասանական արվեստի մեծերի փառանգումն իր ուրույն ու մշտամնա տեղն ունի դերասան, բանաստեղծ, թարգմանիչ, հասարակական գործիչ, ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Արման Կոթիկյանը:

Ծնվել է 1896 թ. սեպտեմբերի 15-ին Տրապիզոնում, Անանիայի և Մաքրուհու յոթ զավակներից վեցերորդն էր: Պատանեկան տարիներին Արման Կոթիկյանը մասնակցում էր թատերախմբերի ներկայացումներին, հանդես գալիս Գրիգոր Սյունու ղեկավարած երգչախմբում: 1918 թ. Ստավրոպոլի նահանգի Եսենտուկի քաղաքում ծանոթանում է ճանաչված դերասան և բեմադրիչ Օվի Սևումյանի հետ, նրա թատերախմբի կազմում հյուրախաղերով շրջագայում Կովկասի հայաշատ քաղաքներում: 1919-ին Սևումյանի հետ Բաթումից մեկնում է Կ. Պոլիս: Կարճ ժամանակ անց մեկնում է Փարիզ, մինչև 1925 թ. ուսանում Սորբոնի համալսարանի իրավաբանության ֆակուլտետում, նաև, իբրև ազատ ունկնդիր, հաճախում բանասիրության ֆակուլտետի դասախոսություններին: Նույն տարիներին՝ ուսմանը զուգընթաց, զբաղվում է հասարակական գործունեությամբ. ղեկավարում է «Հայ երիտասարդական միության» աշխատանքները: Փարիզում բազմիցս հանդես է գալիս հայ թատերասերների առաջ (խաղում է արեղայի (Շանթի «Հին աստվածներ»),

Հայրապետի (Շիրվանզադեի «Նամուս») դերերը, մասնակցում Պարոնյանի «Մեծապատիվ մուրացկաններ» ներկայացմանը, համագործակցում Փարիզի «Հայ դրամատիկ» հետ: 1932-ին հիմնում է «Հայ ժողովրդական թատրոնը»՝ նորույթ փարիզահայ թատերական կյանքում: Կոթիկյանը Փարիզում մասնակցում է գորավար Անդրանիկի հարսանյաց հանդեսին, շնորհավորական խոսք ասում հայ «Հայ երիտասարդական միության» անունից: 1936 թ. նվիրյալների այն քարավանի հետ, որը Փարիզից Կոնիստասի սուրբ աճյունն էր բերում՝ հայրենի հողին պահ տալու, ներգաղթում է Հայաստան և որպես դերասան աշխատանքի անցնում Գաբրիել Սունդուկյանի անվան մայր թատրոնում՝ կերտելով բազմաթիվ կերպարներ: Թատրոնում նրա խաղացած լավագույն դերերից են՝ Օգեսեն, Սուր (Պարոնյանի «Պաղտասար աղբար»), Մաուկ աղա (Պարոնյանի «Մեծապատիվ մուրացկաններ»), Բեն Ակիբա (Գուցկովի «Ուրիշ Ալյոստա»), Բալբա (Կաստանյայի «Ծառերը կանգնած են մահանում»), դերեր է կատարել Շեքսպիրի «Համլետ», «Օթելլո», «Վինձորի զվարճասեր կանայք», Շիլլերի «Ավագակներ», «Սեր և խար-

դավանք», Իբսենի «Նորա», Շիրվանզադեի «Պատվի համար», Փափազյանի «Ժայռը» ներկայացումներում: Արման Կոթիկյանն առավելապես կատակերգակ դերասան էր՝ օժտված խոսքի նրբագույն երանգներով, ինքնատիպ հումորով, արտահայտիչ դիմախաղով ու շարժումներով: Լինելով Պարոնյանի ստեղծագործությունների մեծ գիտակ՝ կատարել է նրա բազմաթիվ գործերի ռադիոբեմականացումը՝ հանդես գալով և՛ որպես բեմադրիչ, և՛ որպես դերասան. ռադիոբեմականացրել է նաև երվանդ Օտյանի «Թաղականին կնիկը» վեպը: Բեմականացրել է մի շարք այլ գործեր:

Հանդես է եկել նաև կինոյում: Հայ կինոյի ոսկե ֆոնդ մտած «Նվագախմբի տղաները», «Տժվժիկ», «Կարինե», «Օ1-99» և այլ ֆիլմերի մեծ արժեքը զգալիորեն պայմանավորված է նրա անզուգական դերակատարմամբ: Կոթիկյանական վիթխարի տաղանդի և հյուսելու խաղի շնորհիվ նրա արտասանած որոշ խոսքեր ու արտահայտություններ տարածվում էին ժողովրդի մեջ, դառնում թևավոր, նմանակվում:

Տակավին երիտասարդ տարիներին Արման Կոթիկյանը գրել է բանաստեղծություններ. 1919 թ. լույս է տեսել նրա «Միացող շուշաններ»՝ Ա. Արման գրչանվամբ, 1946 թ.՝ «Խութեցի Հովնան» (առաջաբանի հեղինակ՝ Ա. Վետիք Իսահակյան), 1965-ին՝ «Ակուններում» խորագրերով ժողովածուները. եղել է Գրողների միության անդամ: Ժամանակին մեծն Պարոնյանը գրել էր «Օժիտով հարսնացուն» («Պռույգ») վերնագրով պիես, որն անավարտ էր մնացել. գրել էր 1 գործողությունը, նաև գրել էր, թե ինչ ավարտ պիեսի ունենա պիեսը: Կոթիկյանը, հավատարիմ երգիծաբանի նախատեսած ավարտին, գրում է մնացած 2 գործողությունները և ավարտում պիեսն իր ընթերցմամբ ներկայացնում թատրոնի գիտխորհրդին. այնքան համահունչ էր նա գրել, այնքան հարազատ պա-

րոնյանական ոճին, որ երբ ավարտում է ընթերցումը, հարցնում են. «Պարոն Կոթիկյան, մենք չզգացինք, Դուք ասացեք, թե մինչև ո՞ր մասն էր գրել Պարոնյանը»: Կոթիկյանը նաև ռադիոբեմականացրել է պիեսը, իսկ Թիֆլիսի հայկական թատրոնն այն բեմադրել է 2 տարի շարունակ:

Արդյունավոր էր նաև Կոթիկյան թարգմանչի ուղին: Նա փայլուն տիրապետում էր ֆրանսերենին և այդ գեղեցիկ ու երաժշտական լեզվից թարգմանել, բովանդակ գիտակից հայության սեփականությունն է դարձրել Էդմոն Ռոստանի «Սիրամո ղը Բերժըրակ» պիեսը (առաջաբանը գրել է Ավետիք Իսահակյանը՝ հատկապես ճշգրիտ բնագրին հարազատ մնալու համգամանքը), Գի դը Մոպասանի պատմվածքներն ու «Սիրելի բարեկամ» վեպը, Էմիլ Զոլայի «Թերեզ Ռաբեն» վեպը և Լուի Արագոնի բանաստեղծությունները:

Մեծ դերասան ուներ նաև գիտական հետաքրքրություններ. հեղինակել է «Ֆիրդոուսի Թուսի և իր Շահնամեն» հետազոտությունը. հրատարակվել է Փարիզում 1935 թ. դարձյալ Իսահակյանի առաջաբանով: Իսկ ՀՍՍՌ-ում «Տեղեկագիր» հանդեսում 1962 թ. տպագրվել է նրա «Դպրոցա-թատերական կյանքը Տրապիզոնում (1815-1915)» վերտառությամբ հոդվածը. եզակի հետազոտություն այդ թեմայով, որ գրվել է մի շարք աղբյուրների և իր՝ ականատեսի վկայությունների հիման վրա: Դերասանի դստեր վկայությամբ նա իրեն հիմնականում համարում էր թարգմանիչ, գրականագետ: Արման Կոթիկյանը «Լույս» հրատարակչության պատվերով կազմել է արևմտահայ դպրոցի 7-րդ դասարանի հայ գրականության դասագիրքը:

Մեծատաղանդ արվեստագետ եղել է Հայ առաքելական եկեղեցու խորհրդի անդամ: 1955 թ. մասնակցել է կաթողիկոսական ընտրություններին. ջերմ էին նրա հարաբերությունները Վազգեն Վեհափառի հետ:

Արման Կոթիկյանը ճշտապահ էր, պահանջկոտ թե՛ իր, թե՛ շրջապատի նկատմամբ, սիրում էր խիստ կարգուկանոն, ուներ պարտքի և պատասխանատվության մեծ զգացում:

Արման Կոթիկյանը ջերմ բարեկամական կապեր ուներ Վահրամ Փափազյանի, Հրաչյա Ներսիսյանի, Խաչիկ Դաշտենցի, Ժան Էլոյանի, Արշավիր Շահխաթունու (վերջինս և Կոթիկյանը միասին խաղացել էին Փարիզում, նրանց միջև նամակագրական կապ կար) հետ: Երբ Փափազյանը մահացավ, Կոթիկյանը հիվանդ էր: Հարազատները Վարպետի մահվան լուրը նրանից գաղտնի էին պահում. անզուգորեն հարևանն է ասում: Այդ օրերին զանգահարում են «Երեկոյան երևան» թերթի խմբիչը՝ գրել Փափազյանի մասին: «Օգնեք հագնված, Վարպետի մասին իմ գրելիքը պիտի իմ պարտքի վերջին կատարումը լինի: Հագնվում, նստում է գրասեղանի մոտ և, ինչպես դուստրն է վկայում. «Ամբողջ գիշեր նրա աշխատասենյակի լույսը վառ էր»: Առավոտյան նա ասել էր. «Ահավասիկ, ես իմ վերջին պարտքը կատարեցի»,—ու կրկին մտել անկողին:

Մեծ արվեստագետն ու մտավորականը կյանքից հեռացավ 1968 թ. հոկտեմբերի 2-ին՝ իր արարած արվեստով ու թողած գրական-թարգմանական ժառանգությամբ անցնելով անմահների շարքը:

Հրաչյա ԲԱԼՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Լույս է տեսել ՊԲՀ-ի այս տարվա երկրորդ համարը

Լույս է տեսել «Պատմաբանասիրական հանդես»-ի (գլխավոր խմբագիր՝ Սարգիս Հարությունյան, գլխավոր խմբագրի տեղակալ, պատասխանատու քարտուղար՝ Անուշավան Ջաքարյան) հերթական՝ 2017 թվականի 2-րդ համարը:

Հանդեսի «Հոդվածներ, հաղորդումներ» բաժինն սկսվում է Ալիս Ներսիսյանի «Երկու աշխարհների կիզակետում. Իվան (Հովհաննես) Այվազովսկի (ծննդյան 200-ամյակի առթիվ)» ռուսերեն հոդվածով, որտեղ հեղինակն անդրադարձել է համաշխարհային ծովանկարչության հայազգի անհաս գագաթ Հովհաննես Այվազովսկու՝ Ռուսական կայսրությունում ծավալած ստեղծագործական և հասարակական գործունեությանը: Մեզ՝ հայերիս համար հատկապես հետաքրքիր և կարևոր է հոդվածի այն մասը, որտեղ ներկայացված է հայ ժողովրդի զավակ Այվազովսկին: Այստեղ խոսվում է նրա՝ հայկական թեմաներով կտավների, ինչպես նաև իր հայրենակիցներին ցուցաբերած բարոյական-նյութական մեծ աջակցության և իր արգակից ճանաչված մտավորականների հետ ունեցած անձնական - նամակագրական կապերի մասին:

Սամվել Սուրադյանի «Եղիշե Չարենց-120» հոդվածում տրված է Չարենցի՝ 1910-ական թթ. ստեղծած եր-

կերի գիտական բնութագրությունը: Խոսք կա Հայաստանի խորհրդայնացմամբ բանաստեղծի առջև դրված մոր գեղագիտական խնդիրների մասին: Ներկայացված է մոր ավանդույթներ ստեղծած, հայության ճակատագրով մտահոգ և միշտ արդիական Չարենցը, ով մեր գեղարվեստական մտածողությունը բարձրացրեց համաշխարհային մակարդակի և այժմ էլ ուղենիշ է գրական մոր սերունդների ճանապարհին:

Համարում տեղ գտած հոդվածներից է Գայանե Մախմուրյանի և Անուշավան Ջաքարյանի «Հայաստանը Թեոդոր Ռուզվելտի քաղաքական հայացքներում» վերտառությամբ հոդվածը: Հոդվածում հեղինակներն անդրադարձել են ԱՄՆ-ի 26-րդ նախագահ Թեոդոր Ռուզվելտի՝ Օսմանյան կայսրությունում հայերի ծանր վիճակի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքին, լուսաբանել նրա հայապատ գործունեությունը:

Արմեն Կարապետյանը «Ազգային, քաղաքական, հասարակական հիմնահարցերը «Աշխատանք» պարբերականի էջերում» հոդվածում ուսումնասիրության նյութ է դարձրել «Աշխատանք» շաբաթաթերթում (հրատարակվել է Վանում 1910–1915 թթ.) բարձրացված ու քննարկված ազգային, սոցիալ-քաղաքական, մշակութային հար-

ցերը: Խոսել է նաև «Աշխատանք» պարբերականի՝ երիտթուրքական կառավարության նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի մասին: Հոդվածագիրը գաղափար է տվել շաբաթաթերթում լուսաբանված հարցերի կարևորության և շաբաթաթերթի հետապնդած նպատակի վերաբերյալ:

«Գեղարվեստական վավերագրության լեզվական առանձնահատկությունները» հոդվածում Աշոտ Գալստյանը լեզվաբանական քննության է ենթարկել գեղարվեստական վավերագրությունը, վեր հանել ժանրի էական առանձնահատկություններից առավել կարևորը, բացահայտել բնագրի որոշ հատվածների կառուցման շերտերը: Հեղինակը հուշ-դիմանկարներում, ըստ գործածության ոլորտների, առանձնացրել է տարբեր բառախմբեր:

«Հոդվածներ, հաղորդումներ» բաժնում տպագրվել են նաև այլ նյութեր:

«Քննարկումներ», «Հրապարակումներ», «Գրախոսություններ», «Մեր երախտավորները», «Մեր հորեյարները», «Գիտական կյանք», «Նամակ խմբագրությանը», «Լրատու» խորագրերի ներքո հրապարակվել են մոտ երկու տասնյակ նյութեր:

Հրաչյա ԲԱԼՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՆԱՅԵՐ. ԸԵՐՐԻ ԴԱՂԼՅԱՆ

Ծնվել է 1921 թ. Վոթերբուրի քաղաքում (ԱՄՆ), Այնթապի քույր շրջանավարտ Հարություն Դաղլյանի ընտանիքում: Սովորել է Մասաչուսեթսի տեխնոլոգիական ինստիտուտում, այնուհետև Պուրդյուի համալսարանում, որն ավարտել է 1943-ին: Նույն տարում ընդգրկվել է աշխարհահռչակ Է. Ֆերմիի խմբում՝ «Մանիթեթեն ծրագրում», որով ԱՄՆ-ում գաղտնի պատրաստվում էր ատոմային ռումբ: 1945 թ. այդ ռումբի նոր տարբերակի մշակման ընթացքում, հիմնարկն ու ծրագիրը փրկելու միտումով, նա անգլեն ձեռքերով հեռացրեց տրոհված ուրանի կտորը մասսայից՝ ստանալով անբուժելի ճառագայթում: Դրանից մի քանի շաբաթ հետո վախճանվեց: Մահվան պատճառի մասին ծնողներին հայտնեցին միայն 1946 թ.:

1945 թվականի օգոստոսի 11-ին՝ երեկոյան, ամերիկյան ռադիոն արեց հետևյալ հայտարարությունը. «...Յունայտեղ Պրես գործակալությունը հայտնեց Բեռլինից՝ ճապոնական կառավարությունը դիմել է անվերապահ կապիտուլյացիայի

մայից, որ իբր թե Զիրոսիմայի փլատակների վրա չի գրանցվել բարձր կարգի ռադիոակտիվություն, որը վտանգավոր լինի կյանքի համար: Տվյալները, որոնք արտացոլում էին վնասի չափերը, պահվում էին թաքուն, որպես գաղտնիք: Ավել-

կում: Թվերի ու բանաձևերի աշխարհը նրան հեռուն էին տանում մանկուց: 13 տարեկան հասակում նա նվաճեց արժաթե գավաթ ԱՄ-Արբոր քաղաքում տեղի ունեցած մեծահասակ դպրոցականների օլիմպիադայում: Դպրոցում սովորելուն զուգահեռ, արդեն 16 տարեկանում նա դասավանդում էր մաթեմատիկա միջնակարգ դպրոցի 5-7-րդ դասարաններում: «Ոմանց ձգում է ու հրապուրում ֆուտբոլը, իսկ ոմանց՝ լողը, Զերրիին՝ մաթեմատիկան: Նա դասերից հետո մնում էր օգնելու թույլ աշակերտներին...-հիշում էր նրա առաջին ուսուցիչներից մեկը՝ պրոֆեսոր Էռնեստ Ֆակլոները,- մաթեմատիկայի թվերն ու միջերը նրան մագնիսի ման ձգում էին դասարանի գրատախտակին...»:

Սակայն շատերի վկայությամբ այդ տղան ժամանակ էր գտնում դահուկների ու չմուշկների համար և, իհարկե, կարդում էր շատ, առանձնապես գրքեր, որոնք վերաբերում էին մաթեմատիկային ու ֆիզիկային...

«...Զերրին պետք է ընդունվի Մասսաչուսեթսի տեխնոլոգիական ինստիտուտ, Զերրին պետք է դառնա ֆիզիկոս...», - այդ էր միակ ցանկությունը տեղի և տիկին Դաղլյանների:

17 տարեկանում փայլուն հանձնելով ընդունելության քննությունները՝ նա հնարավորություն ստացավ սովորելու «Էմ-Այ-Թի»-ում, այն էլ ուսանողական թոշակով, որի կարիքը մեծ էր:

Ծնողներն արեցին հնարավորը Զերրիի սովորելու համար: Նրանք վարձեցին կահավորված սենյակ մեկուսացված բնակարանում, որն այնքան էլ հեշտ չէր Բոստոն քաղաքում: Բայց այդ բուհում սովորեց ընդամենը երկու տարի, քանի որ նրա նախընտրած միջուկային ֆիզիկայի բաժինը համեմատաբար թույլ էր համալսարանական կուրսերից: Ինստիտուտը պատրաստում էր միայն գործնական ֆիզիկայի մասնագետներ, իսկ դա չէր բավարարում շնորհալի հայրը:

1941 թվականին նա ընդունվում է Լաֆայետ քաղաքի «Պուրդյուի» համալսարանի երրորդ կուրս: Այստեղ էր ստեղծվել երկրի ամենահզոր արագացուցիչը Զերնիկո Ֆերմիի նախաձեռնությամբ: Փայլուն ավարտելով համալսարանը՝ նա այդ արագացուցիչ վրա սկսեց աշխատել որպես կրտսեր գիտաշխատող: Շուտով նրան «նկատեց» ինքը՝ Ֆերմին, իսկ 1943 թվականի նոյեմբերի 30-ին նա ընդգրկվեց «Մանիթեթենյան ծրագիր» նախագծի մշակման գործում:

Միջուկային ռումբի ստեղծումը նշված նախագծով գիտնական ինժեներների գերագույն նվաճումն էր. նրանք ղեկավարվում էին այդ երկրի ամենալավ տեխնիկական ու տեսական «ուղիներով»: Զերրի Դաղլյանն այդ խմբի «ուղեղներից» էր:

...Այդ երեկո նա մեծակ էր հետազոտական լաբորատորիայում և հաջողու-

➤7

ԱՄՆ-Ի ԱՏՈՄԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՌՈՒՄԲԻ ԿՈՆՍՏՐՈՒԿՏՈՐՆԵՐԻՑ ՄԵԿԸ

առաջարկով...»:

Այդ նորությունը Լոս-Ալամոսում ուրախություն առաջացրեց: Գիտնականները մի պահ մոռացան բոլոր հակասությունների և կասկածանքների մասին: Զետա-գա զոհաբերությունները կանխված էին, այլևս արյուն չէր «թափվելու» ռազմաճակատներում, և այդ բոլորը միայն երկու ռումբերի շնորհիվ: Մարդիկ հիացնում էին բաժակ էին բարձրացնում խաղաղության համար: Երկրագնդի բնակչությունը վերջապես երազած խաղաղության տպավորության տակ էր, իսկ ինչ վերաբերում էր գիտնականներին, որոնք աշխատում էին Լոս-Ալամոսում, Օքրիջում, Յեմֆորդում և Զիկագոյում, նրանց համար շարունակում էին գործել նույն խիստ գաղտնիության կարգերը, որոնք գոյություն ունեին պատերազմի ընթացքում:

«Մանիթեթենյան ծրագիր» - նախագծի աշխատակիցներն այդ պայմանները համարում էին անտանելի: Նրանք փափագում էին ոչ միայն անձնական ազատություն ստանալու, այլև իրավունք՝ պատմելու այն բոլոր սարսափների մասին, որոնք կարող էր պատճառել միջուկային զենքը:

Լոս-Ալամոսի գիտնականներին առանձնապես հետաքրքրում էին ռադիոակտիվության և ճառագայթման խնդիրները: Մինչև միջուկային ռումբի օգտագործումը որոշ գիտնականներ խնդրում էին գեներալ Լեսլի Ռ. Գրոուսին, որ հրամանով կանխեց ռումբի նետումը նախատեսված կետերում՝ բացատրելով ճառագայթման վտանգավորությունը, որն ի հայտ կգար միջուկային ռումբի պայթյունի ընթացքում: Զինվորական իշխանություններն այդ խնդրանքը մերժեցին: Նրանք ջանում էին շեղել ԱՄՆ-ի ազգաբնակչության ուշադրությունը այդ թե-

լին, Ռ. Գրոուսը Կոնգրեսի միատուն նույնիսկ հայտարարեց, որ իր «լսածով» մահը ճառագայթումից «շատ էլ հաճելի է...»: Նման հայտարարությունը վրդովեցրեց Լոս-Ալամոսի գիտնականներին, քանի որ հենց նույն ժամանակ իրենց 24-ամյա աշխատակիցը՝ Զերրի Դաղլյանը, մաքառում էր դաժան մահվան ճիրաններում հենց այդ ճառագայթումից:

Մահ՝ ճառագայթումից. դրանով ոչնչացվեցին հազարավոր ճապոնացիներ 1945 թվականի օգոստոսին, նույնը բաժին հասավ նաև գիտնական ինժեներներից մեկին՝ Լոս-Ալամոսում մոր գեներ ստեղծելիս: Այդպիսի ներգործության վտանգավորությունն առաջին անգամ հնարավոր դարձավ այստեղ՝ անմիջական տարածության վրա՝ շատ մոտ, այն էլ ոչ թե վերացական վիճակագրական տվյալի ձևով, այլ որպես տառապանք, ցավ ու մահ, աշխատակիցներից մեկի համար:

Պատահարը՝ կապված Զ. Դաղլյանի ճառագայթման հետ, էլ ավելի ուժեղացրեց Լոս-Ալամոսում ծագած ընդդիմադիր շարժումը գիտնականների մեջ:

Զերրի Դաղլյանը (այդ երկրում հրատարակված գրքերում հիշվում է աղավաղված՝ «Դալյան» ձևով) առաջին մարդն էր, որը բժիշկների հսկողության ու միջամտության ընթացքում նրանց «աչքերի առաջ» տառապանք ու վախճանվեց մինչ այդ անհայտ ու հանելուկային այրվածքներից, որոնք առաջացել էին տարրալուծվող նյութերից: Բժիշկներն անկարող գտնվեցին այդ թույնի դեմ պայքարել, մի ախտ, որը թունավորել էր նրա մարմինը՝ առաջացնելով քաղցկեղ: Նրանք համոզվեցին, որ դեռ գոյություն չունեն այնպիսի բժշկական միջոցներ, որոնք կարողանային փրկել նրա կյանքը

մի հիվանդությունից, որը չէր գրանցվել նախկինում:

Զ. Դաղլյանի մոտեցումն իր մահվան դատապարտվածության հարցում շատ անսպասելի էր, նա առաջարկեց իր մարմինը և կյանքի մնացած մասն օգտագործել գիտափորձերի համար, որոնց միջոցով բժիշկներն ու կենսաբանները հնարավորություն ունենային ուսումնասիրելու, մշակելու այնպիսի միջոցներ ու դեղորայք, որոնց օգնությամբ հաղթահարեին ճառագայթման ախտը:

Զիրավի, նա իսկական գիտնական էր ու ինժեներ, իր երկրին նվիրված քաղաքացի և մեծ մարդասեր:

Զերրի Կ. Դաղլյանը ծնվել է 1921 թ. մայիսի 4-ին Վոթերբուրի քաղաքում (ԱՄՆ): Նրա հայրը՝ Զարոբյուն Դաղլյանը, բժիշկ ճառագայթաբան էր և աշխատում էր Լոուրենսի անվան Մեմորիալ հիվանդանոցում ճառագայթաբանության լաբորատորիայում՝ որպես այդ կենտրոնի ղեկավար: Նա ծագումով Արևմտյան Զայաստանից էր: Մայրը բուժքույր էր նույն հիվանդանոցում, որը գտնվում էր Նյու-Ինգլանդ քաղաքում:

Զայտնի է, որ Զ. Դաղլյանն իր եղբոր՝ Կարապետ Դաղլյանի հետ եղել է Արևմտյան Զայաստանի ամենահին բուհի՝ Այնթապի քույր շրջանավարտներից: 1913 թվականին երկու եղբայրները «Նոր երկիր» են տարագրվել, որտեղ Կարապետ Դաղլյանը հետագայում դարձել է գիտության դոկտոր ֆիզիկայի, ինչպես նաև աստղաբաշխության ասպարեզում, իսկ այդ տարիներին աշխատում էր որպես ամբիոնի վարիչ Քոնսեքիկոսի թուլեցում:

Զերրին իր հետաքրքրությունները ֆիզիկայի ու մաթեմատիկայի ասպարեզներում ցուցաբերել էր դեռ վաղ հասա-

ՄՏԵՓԱՆ ՊԱՊԻԿՅԱՆ- 60

Լրացավ էներգետիկայի բնագավառի անվանի գիտնական, լրագրող, տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, Զայաստանի ժուռնալիստների միության և ժուռնալիստների միջազգային ֆեդերացիայի անդամ Ստեփան Պապիկյանի ծննդյան 60-ամյակը: Նա հեղինակ է 130 գիտական աշխատանքների, որոնք առնչվում են ջերմային և ատոմային էլեկտրակայանների, ջերմամատակարարման համակարգերի ռեժիմային և բնապահպանական հարցերին: Տպագրել է հազարավոր հոդվածներ Զայաստանի և արտասահմանյան թերթերում և հանդեսներում: Նրա գիտական աշխատանքները ներդրվել են Մոսկվայի էներգահամակարգում և այլ կազմակերպություններում: Նրա անմիջական մասնակցությամբ Զայաստանում և Արցախում նախագծվել և կառուցվել են շուրջ 50 փոքր և միջին հզորությամբ հիդրոէլեկտրակայաններ: Ներկայումս մեծ ծավալի աշխատանքներ է կատարում Զայաստանի և Արցախի Զանրապետության էներգետիկայի զարգացման համար:

Գրել է Զայաստանի և Արցախի Զանրապետության էներգետիկայի զարգացման ավելի քան մեկդարյա պատմությունը:

ՀՀ ՉԱԱ ՉԿՄԿ-ՈՒՄ ԷՐ ԻԿՐԱԽԱՅԻ ՏՈՒՀԱՅԻ ԿԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԱՐԿԱՔԻՆ ԿԱՎԵՐԻ ԲԱԺՆԻ ԱՅԵՐ ԿԱՅԼՈՒ ԿՈՆԿԱՐՈՒՆ

Իր այցի շրջանակներում Տուշայի համալսարանի արտաքին կապերի բաժնի պետ Կառլո Կոնտարդոն անցկացրեց վերապատրաստում ՀՀ ՉԱԱ ՉԿՄԿ համապատասխան ամբիոնների վարիչների, ամբիոնների միջազգայնացման պատասխանատուների և վարչական անձնակազմի համար: Վերապատրաստման նպատակն էր, թե ինչպես կրկնակի դիպլոմի ծրագրեր ստեղծել Տուշայի համալսարանի համապատասխան դեպարտամենտների հետ: Կառլո Կոնտարդոն քայլ առ քայլ ներկայացրեց կրկնակի դիպլոմի ծրագրի ստեղծման գործընթացը, այնուհետև պատասխանեց մասնակիցների հարցերին:

Զիշեցնեց. ՀՀ ՉԱԱ ՉԿՄԿ բարելավման պլանի համաձայն՝ եվրոպական համալսարանների հետ համատեղ մագիստրոսական ծրագրերի մշակումը ՀՀ ՉԱԱ ՉԿՄԿ միջազգայնացման առաջնահերթություններից մեկն է:

Արդեն մեկ ու կես տարի է, ինչ ԶԳԱ հայագիտական հետազոտությունների հիմնադրամի աջակցությամբ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի հատուկ արշավախումբը՝ Գագիկ Սարգսյանը, Բակուր Կարապետյանը և Անժելա Դավթյանը, Արցախի Հանրապետությունում իրականացնում է Արցախի նորահայտ ամրոցների ուսումնասիրության ծրագիրը: Գագիկ Սարգսյանը Արցախի Հանրապետության հուշարձանների հաշվառման ծրագրով ժամանակակից տեխնոլոգիաների օգնությամբ հայտնաբերել է 74 ամրոց, դիտակետ և բնակատեղի, որոնք մանրագին ուսումնասիրության և հանրությանը ներկայացնելու կարիք ունեն:

Արշավախմբի աշխատանքն ավելի նպատակային դարձնելու համար «Շուշի» հիմնադրամը Արցախի թեմի աջակցությամբ ձեռք բերեց «Ֆանտոմ-4» տիպի դրոն թռչող սարք, որի օգնությամբ հնարավոր դարձավ ստեղծել ամրոցների ռելիեֆային քարտեզները: Արշավախմբի աշխատանքներին օժանդակում էր հնագետ Հենրիկ Դանիելյանը: Արշավախումբը, չնայած տրամադրվող սուղ միջոցներին, այցելում է հնավայրերը, կատարում լուսանկարահանումներ և տեսագրություններ, հանգամանալի ուսումնասիրում, որոշում տվյալ հնավայրի ժամանակաշրջանը, ամեն ամիս զեկուցում ԶԳԱ-ին կատարած աշխատանքների մասին: Արցախի Հանրապետության Քաղաքադի շրջանում արշավախումբը համապատասխան ուսումնասիրություններ կատարեց պատմական Սյունիքի Աղահեճ գավառի Ծիծեռնավանքի բերդ, Միրիկ-1, Միրիկ-2, Հոջանց, Սոմասար, Տանձուտ-1, Տանձուտ-2 երկաթ դարաշրջանի ամրոցներում, ինչպես և Կռապաշտի տներ հնավայրում, որը քրդերը Գյավուր դամբ անունով են կոչել: Այն մի քանի տոմս կշռող գլաքարերով «կեղծ թաղով» ավարտվող յոթ կառույցներ են: Ըստ ամենայնի, դրանք ծխական նշանակություն են ունեցել: Կառույցներից չորսը բնական աղետներին չեն դիմացել ու փլուզվել են: Հնագետները կարծում են, որ դրանք բրոնզե դարաշրջանից մնացած հուշարձաններ են, որոնք ուսումնասիրության կարիք ունեն: Ծիծեռնակաբերդի ամրոցում առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում ապառաժի վրա փորագրված զոհասեղանը՝ երկաթե դարաշրջանի հասարակությանը յուրահատուկ ծխական բոլոր մանրամասներով, Կուռքաձորը՝ Սյունիքին յուրահատուկ բնական քանդակասյուններով: Առանձնապես հայտնություններով առանձնանում է պայմանականորեն Մի-

րիկ-1 կոչվող ամրոցը, որը գտնվում է Միրիկ և Մոշաթաղ գյուղերի միջև: Արշավախումբն այստեղ հայտնաբերեց Միջագետքի և Հարավային Ամերիկայի նախկին բնակիչների՝ ինկերի ու մայաների մշակույթին յուրահատուկ զիկուրատ: Այն 70 մ դեպի վեր ձգվող աստիճանավանդակներով հասնում է Ձիկուրատ-տաճարի հիմքին:

«Հայրենասեր» բարեգործական հիմնադրամը, որի ներկայացուցիչներն են հայրենադարձներ Ստեփան Սարգսյան և Նելի Մարտիրոսյան ամուսինները, դպրոցներ է հիմնում կամ նորոգում Քաղաքադի շրջանում, արշավախմբի ան-

րապետական կառույցների նախնական բնութագրությամբ համաժամանակյա հուշարձանների շարքում մնալը չունի Հայաստանում և տարածաշրջանում: Ըստ մասնագետների՝ ամրոցում առկա է մ.թ.ա. 9-7-րդ դարերի՝ Հայոց էթոնյան ֆեոդալտիկ պետության, ինչպես և Վանի թագավորության ժամանակաշրջանի հզոր մշակութային շերտ, որտեղ հնարավոր է նույնիսկ սեպագրի գյուտ: Ամրոցը պեղելու նպատակով ստեղծվեց համատեղ հնագիտական արշավախումբ ԶԳԱ հնագիտության ու ազգագրության ինստիտուտի և ԵՊՀ հնագիտության ու ազգագրության ամբիոնի աշխատակից-

ցանուշներով՝ նպաստելով Արցախի զբոսաշրջության զարգացմանը: Արշավախումբը պեղման իրավունք՝ «Բաց թերթիկ» ստացավ էկոնոմիկայի նախարարությունից և անցավ գործի:

Ժայռափոր սենյակում պեղումներ էր իրականացնում հնագետ Գագիկ Սարգսյանը, իսկ Ազորա տաճարում՝ ԵՊՀ դասախոս Արտակ Գնունին: Երկու պեղումնավայրերում էլ հայտնաբերվում էր երկաթեղարյա ժամանակաշրջանին յուրահատուկ խեցեղեն: Փաստորեն կիկլոպյան ամրոցը չի ենթարկվել հետագա ժամանակաշրջանների Հայոց երվանդունիների թագավորության, անտիկ և միջնադարի մշակութային ազդեցություններին: Ամրոցը ժամանակին հանդիսացել է էթոնյան հայոց պետության, ինչպես և Սյունյաց Աղահեճ շրջանի հոգևոր և վարչական կարևոր կենտրոններից մեկը: Ամրոցում չափագրություններ էր իրականացնում Անժելա Դավթյանը:

Միջնադարի հայ պատմիչների մոտ ևս հիշատակվում է Աղահեճ գավառը: Ստեփանոս Օրբելյանը Աղահեճ գավառի հարկացուցակում նշում է 44 բնակավայրերի անուններ, որտեղ բացակայում է գավառակենտրոնի անունը: Երկաթե դարաշրջանից հետո այն որպես տարածաշրջանի վարչական ու հոգևոր կենտրոն այլևս գոյություն չի ունեցել: Ելնելով այս ամրոցի գրաված դիրքից, նրա կառույցների ծավալից ու անպայման հոգևոր ու վարչական կենտրոնի կարևոր դերից ու երկաթե դարաշրջանից հետո Հայկական էռնաշխարհի քաղաքական կյանքում նրա բացակայության փաստից՝ կարելի է ենթադրել, որ այն հենց Աղահեճ բերդավանն է, որից էլ ստացել է գավառանունը:

Արշավախումբն ամրոցի նախնական ուսումնասիրության փուլի ավարտին իսկական մվեր տեսցավ. դա Միրիկ գյուղից վերև՝ շուրջ 10 կմ հեռու, արոտավայրերում ժայռափոր ապառաժն էր: Այն մոտ հինգ մետր երկարության, երկու մետր լայնության սպիտակ ապառաժ է, որի վրա գծեր ու փոսորակներ էին փորագրված: Հնագետ Գագիկ Սարգսյանի կարծիքով այստեղ չպետք է փնտրել համաստեղությունների կամ երկնային այլ երևույթների նշաններ: Նրա կարծիքով սա կոնկրետ կիրառական նշանակություն է ունեցել անասնապահ մարդկանց համար, ուստի և ենթադրում է, որ տեղանքի քարտեզն է:

- Ես եղել եմ այս տարածքներում,- ասաց նա,- տարբեր չափերի փոսորակները լճակներն են, որտեղ ջուր են խմում հոտերը: Նշված են փարախները, ճանապարհներն ու առվակները:

Բակուր ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԱՐՑԱԽ ԱՇԽԱՐՀ ԷՐԻՈՒՆՅԱՆ ՅՎԱՋԱՐԱՄՅԱ ԱՄՐՈՑԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

դամներին առաջարկեց հնագիտական հետախուզական պեղումներ սկսել «Միրիկ-1» ամրոցի տարածքում: Հնագետները որոշեցին առաջին հերթին պեղել միջնաբերդի ժայռակերտ դարպասին կից ժայռափոր սենյակում ու «ազորա» հրապարակի տաճարում: Ըստ մասնագետների՝ ամրոցում առկա է մ.թ.ա. 9-7-րդ դարերի հզոր մշակութային շերտ: «Միրիկ-1»-ը շրջանի բրոնզե երկաթեդարյան ամրոցներից ամենալավ պահպանվածն է, որտեղ կանգուն են մնացել կիկլոպյան շարվածքով պարիսպների մինչև 3-4 մ բարձրությամբ հատվածներ: Մասնագետների կարծիքով ամրոցն իր կառուցապատման սկզբունքներով և պահպանված ճարտա-

ների մասնակցությամբ հնագիտության ամբիոնի վարիչ, պ. գ. դ., պրոֆեսոր Հայկ Ավետիսյանի ղեկավարությամբ: Ցանկալի արդյունք ստանալու պարագայում արշավախումբը և «Հայրենասեր» բարեգործական հիմնադրամը ծրագրում են «Միրիկ-1» ամրոցի պեղումները դարձնել շարունակական: Նախաձեռնության նպատակն է զարկ տալ շրջանի մշակութային կյանքի աշխուժացմանը, բնակչությանը ծանոթացնել տարածաշրջանի հնագույն պատմությանն ու նյութական մշակույթին, ժողովրդի մեջ սերմանել սեր, հարգանք ու պատկառանք պատմական հուշարձանի հանդեպ, հարստացնել Քաղաքադի երկրագիտական թանգարանը նոր ցու-

ցի պեղումները դարձնել շարունակական: Նախաձեռնության նպատակն է զարկ տալ շրջանի մշակութային կյանքի աշխուժացմանը, բնակչությանը ծանոթացնել տարածաշրջանի հնագույն պատմությանն ու նյութական մշակույթին, ժողովրդի մեջ սերմանել սեր, հարգանք ու պատկառանք պատմական հուշարձանի հանդեպ, հարստացնել Քաղաքադի երկրագիտական թանգարանը նոր ցու-

ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՀԱՅՆԵՐ

➤6 թյամբ շարունակում էր գիտափորձ, որն արդեն ընթանում էր մի քանի ժամ: Փորձարկման նյութը ուրան-235-ն էր, որից ստացվելու էր անհրաժեշտ պայթուցիկը: Հ. Դադյանը գիտեր, որ այդ նյութի կտորները եթե կրիտիկական մասսայի ամբողջություն չեն կազմում, ուրեմն վտանգավոր չեն, բայց երբ անցնում են կրիտիկական սահմանը, պայթյունն անհապաղ է: Նա գիտակցում էր, որ փոքրածավալ մասսայի դեպքում վտանգը քիչ է, իսկ ֆանտաստիկական չափերի հասնող ուրան-235-ի դեպքում ռադիոակտիվությունը մեծ է: Միաժամանակ ավելորդ մասսայի առկայությունը կարող է պայթյուն առաջացնել: Կանխատեսելով այդ ամենը՝ Հերրին այդ երեկո աշխատում էր ինքնավստահ ու արագ: Բայց, ինչպես ասում են, «դժբախտության պահին» նա երկի չկարողացավ իր ձեռքում պահել ունեղին, որով պահում էր նյութը: Ուսումնասիրության ենթակա կտորը տրոհվեց, և նրա մի մասն ընկավ մեծ զանգվածի վրա՝ խախտելով հավասարակշռությունն անվտանգության տեսակետից: Բնական է, մեծացավ զանգվածի ծավալը, որն ար-

դեն վտանգավոր էր: Այդ պահից սկսած՝ Հերրին նկատեց երկնագույն կապտավուն արտացոլանք, որը ճառագայթվում էր ուրանի մեծ զանգվածի պարագծով մեկ՝ պակի ձևով: Մի փոքր հետո այդ երկու կտորները, շփվելով իրար, սկսեցին դողդողալ, ինչպես կենդանի արարած: Դադյանը, իհարկե, կարող էր անմիջապես փախչել ու փրկել իր կյանքը, սակայն լավ գիտակցում էր դրա վտանգավորությունն իր աշխատակիցների և ընդհանրապես ամբողջ նախագծի համար: Գիտնականը որոշեց զոհել իր կյանքը, նա անգն ձեռքով վերցրեց մեծ զանգվածի վրա ընկած փոքր կտորը, այնուհետև ուղղվեց բժշկական կլինիկա՝ հայտնելով կատարվածի մասին, չնայած այդ ժամանակ նրա մատների վրա դեռևս չէլային հետքեր:

Բժիշկները հաստատեցին, որ նրա աջ ձեռքը ենթարկվել է մեծ չափերի հասնող ճառագայթման, որ նա դատապարտված է մահվան:

Պատահարից կես ժամ հետո միայն Հերրին զգաց ինչ-որ զգացողության կորուստ աջ ձեռքի մատներում, որն արտահայտվում էր թեթև ծակոցների ձևով: Շու-

տով այդ ձեռքը սկսեց ուռչել, և նրա ինքնազգացողությունը վատացավ:

ԱՄՆ-ի իշխանությունները (որոնք հովանավորում էին «Մանհեթեն ծրագիրը») հայտնեցին տիկին Ռոուզ Դադլյանին պատահարի մասին, որ իբր տեղի է ունեցել թունավորում այրվածքների հետ միասին: Միաժամանակ մորն առաջարկեցին այցելել որդուն: Մայրը և քույրը անմիջապես ինքնաթիռով թռան Մանտա-Ֆե կայան, որտեղից էլ նրանց ավտոմեքենայով հասցրին խիստ հսկողության շրջան, որտեղ պատրաստվում էին ատոմային ռումբերը:

Երբ մայրն ու քույրը՝ Հելենը, մտան հիվանդասենյակ, որտեղ պառկած էր Հերրին, նա դեռ ողջ էր և փորձեց թույլ ժպտալ, չնայած անտանելի ցավերին, որոնք առաջացրել էին օրգանիզմ ներթափանցած զամմա-ճառագայթները: Շուտով թափվեցին նրա մազերը, արյան մեջ սպիտակուցների թիվը մեծ արագությամբ աճում էր: ճառագայթումից հետո՝ 24-րդ օրը, Հերրի Դադլյանը վախճանվեց:

Գիտնականի մարմինը հանձնեցին նրա ընտանիքին: Նրան թաղեցին Նյու Ինգլենդում «Սեդար Գրուուդ» գերեզմանոցում՝ հոր մոտ: Թաղման արարողությունը կարճատև էր, գերեզմանատունը

գաղտնի հսկվում էր «Էֆ-Ար-Բի» գործակալների կողմից: Մահախոսականները տեղական թերթերում սովորական բովանդակություն ունեին՝ սովորեց, աշխատեց, վախճանվեց...

Միայն յոթ ամիս հետո Դադլյանների ընտանիքն իմացավ նրա մահվան իրական պատճառի և կատարվածի մասին: Ինչպես Ամերիկան, այնպես էլ ամբողջ մարդկությունը տեղեկացավ այդ ծրագրին, «Մանհեթեն ծրագրի» ապագաղտնիացումից հետո՝ միայն 1946 թվականին՝ ամերիկյան մամուլից: Նույն հանգամանքներում որոշ ժամանակ անց զոհվեց մեկ այլ գիտնական այդ աշխատախմբից՝ գիտության դոկտոր Լյուիս Սլենտը (ազգությամբ հրեա, 37 տարեկան, կանադացի): Եվ այնպես ստացվեց, որ այդ երկուսը՝ հայն ու հրեան, մտան գիտության գոհերի պատմության մեջ:

«...Նրանց մահը,- գրում է Գրոուսը,- դա պատահար էր ավելի շատ փառքի: Շատ ցավալի է, բայց ոչինչ չի տրվում առանց զոհերի, այն էլ մի դեպքում, երբ կատարվում է այնպիսի չափերի նախագծի իրականացում, ինչպիսին էր «Մանհեթեն ծրագիրը», այսպիսին է առաջադիմության գինը...»:

Պրոֆ. Անրի Թերիոն ցեղասպանագետների միջազգային ասոցիացիայի Նորընտիր Նախագահ

Հուլիսի սկզբներին Բրիզբենյուն (Ավստրալիա) գումարած իր տարեկան կոնֆերանսի ժամանակ Ցեղասպանագետների միջազգային ասոցիացիան (ՑՄԱ) ընտրել է իր նոր նախագահին, համծին հայազգի պրոֆ. Անրի Թերիոնի (Henry Thériault), ով համահեղինակներից է Տորոնտո համալսարանի հրատարակչատան լույս ընծայած Ջորյան ինստիտուտի «Ցեղասպանության միջազգային ուսումնասիրություններ» հանդեսի և «Տրանսքշն» հրատարակչատան «Ցեղասպանություն: Քննադատական մատենագիտական հանդես» գրքերի շարքի:

Թերիոն փիլիսոփայական գիտությունների դոկտորի աստիճան է ստացել Մասաչուսեթսի համալսարանից: Ներկայումս նա ամբիոնի վարիչ է Վուստերի պետական համալսարանի (ԱՄՆ) փիլիսոփայության ֆակուլտետում, որտեղ դասավանդում է 1998-ից սկսած: Նրա քննարկած թեմաներն են ցեղասպանությունները, կանանց հանդեպ կիրառվող բռնությունները, հարակից զոհ-հանցագործ հարաբերությունները, ինչպես նաև ցեղասպանությունների կանխարգելման, ժխտման և հատուցման հետ կապված խնդիրները: 1999-ից 2007 թվերին նա համադրել է համալսարանի մարդու իրավունքների ուսումնասիրությունների կենտրոնի աշխատանքները: Վարչության անդամ է «Հանուն արդարության և մարդու իրավունքների» հայկական իրավական կենտրոնի, որը պատրաստել է 2014-ին Հայոց ցեղասպանության հատուցման պահանջագիրը: Ունի հրատարակած բազմաթիվ հոդվածներ:

Ըստ «Միորո-Սփեքթերի» լրատվության՝ կոնֆերանսի ժամանակ ՑՄԱ-ի խորհրդակցական վարչության անդամ է ընտրվել Երևանի Ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի փոխտնօրեն դոկտ. Սուրեն Մանուկյանը:

Յ. Ծ.

ԸՆՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ԵԹ-Ե ՄԵՆՔ ԶԾՆՎԵԻՆՔ

Չէիք ծիծաղի 290.000 անգամ (Հայաստանում թիվը հաստատ ավելի մեծ է, մենք սիրում ենք ծիծաղել): Ներկայացվող փաստերը, անշուշտ, հետաքրքիր են, բայց շատ ավելի հետաքրքիր է ապրելը, և այս ամենը մաշկիդ վրա զգալը՝ թեկուզ առանց հաշվելու: Վայելե՛ք կյանքը երկրի վրա, չէ՛ որ այն բացառիկ է:

Եթե այսօր Ձեր ծննդյան օրն է, ապա տեղեկացնենք, որ Ձեր նախորդ ծննդյան օրվանից հետո աշխարհի բնակչությունն աճել է մոտ 76 միլիոնով: Այնուամենայնիվ, հետաքրքիր է իմանալը, ի՞նչ կլինեի, եթե մենք չծնվեինք: «Ծամփորդը» հետաքրքիր փաստեր է հավաքել այն մասին, թե ինչ ու որքան է օգտագործում մարդը միջին տևողությամբ իր 70-ամյա կյանքի ընթացքում: Ըստ այդմ, եթե մենք չծնվեինք, ապա չէր օգտագործվի 2 միլիոն 560 հազար լիտր ջուր, որից 60 հազարը ծախսվում է խմելու, 25 հազարն էլ՝ ջրային պրոցեդուրաների վրա: Լողանալու վրա ծախսվող ջուրը

կբավականացներ օլիմպիական լողավազանը երկու անգամ ամբողջովին լցնելուն:

Չէիք ուտի մոտավորապես 45 տոննա ուտելիք, որը հավասար է մոտ յոթուկես փղի կամ 62 կովի քաշի: Դուք չէիք շնչի-արտաշնչի 550 միլիոն անգամ՝ ծախսելով 220 միլիոն լիտր թթվածին և արտաշնչելով 11.037.600 լիտր ածխաթթու գազ, որը «մարսելու» համար մեկ հեկտար տարածք զբաղեցնող անտառից կպահանջվի 150 տարի: Միջին հաշվարկով Դուք չէիք քայլի 177.000 կիլոմետր, որը հավասար է չորս անգամ ամբողջ աշխարհով շրջելուն: Տեղի չէր ունենա մոտ 15.000 վիճաբանություն, որը հրահրում է մարդը (ծիծաղելի թիվ է, սա կանանց ամենօրյա նորման է: Նաև տղամարդկանց, եթե ֆուտբոլի ժամանակ հարց տաս): Ձեր կյանքի երեք շաբաթը չէր ծախսվի երթուղային տաքսիներում կամ մեքենայում կարմիր լույսի տակ սպասելու վրա: Աշխարհում չէր կուտակվի Ձեր կողմից ստեղծված, երեքուկես ֆուտբոլային դաշտի մակերես զբաղեցնող 25.550 կիլոգրամ աղբ: Չէր օգտագործվի ամենաքիչը 41.657.342 վատ հոսանք: Այսքան հոսանքը կբավականացներ սառնարանին՝ 180 տարի անդադար աշխատելու համար (զրազ եկեք երեխաների հետ, գուցե հետմահու հաղթեք): Ամեն օր մարդ արտադրում է այնքան ջերմություն, որը կհերիքեր 33 լիտր ջուրը եռացնելու համար: Ստացվում է, որ Դուք կարող էիք դրա հաշվին հալեցնել 280 տոննա սառցաբեկոր: Սա էլ նշանակում է, որ Ձեր գոյությունը նպաստում է գլոբալ տաքացմանը: Դուք չէիք սիրահարվի միջինը 2.5 անգամ: **Չէիք ծիծաղի 290.000 անգամ (Հայաստանում թիվը հաստատ ավելի մեծ է, մենք սիրում ենք ծիծաղել): Ներկայացվող փաստերը, անշուշտ, հետաքրքիր են, բայց շատ ավելի հետաքրքիր է ապրելը, և այս ամենը մաշկիդ վրա զգալը՝ թեկուզ առանց հաշվելու: Վայելե՛ք կյանքը երկրի վրա, չէ՛ որ այն բացառիկ է:**

Մաշկիդ վրա ծախսվող ջուրը

Մանրապատկերներ

«...ՈՉ ՈՔ ՉԻ ԳԱՆԳԱՏՎՈՒՄ ԻՐ ԽԵԼՔԻ ՊԱԿԱՍՈՒԹՅՈՒՆԻՑ»

Ֆրանսիացի նշանավոր գրող և փիլիսոփա Միշել Մոնտենը մի գրույցի ժամանակ ասել է.
- Ըստ երևույթին, բնությունը ամենից արդարացի բաժանել է խելքը:
- Դուք ինչպե՞ս հանգեցիք այդպիսի եզրակացության,- հարցրին նրան:
- Մի՞թե պարզ չէ: Չէ՛ որ ոչ ոք չի զանգատվում իր խելքի պակասությունից,- ժպտալով պատասխանեց Մոնտենը:

«ԱՎԵԼԻ ՔԻՋ, ԶԱՆ ԴՈՒՔ...»

Բիսմարկը տառապում էր նյարդային հիվանդությամբ: Հրավիրված բժիշկը զննեց և ապա ամենայն մանրամասնությամբ սկսեց բացատրել այդ հիվանդության ախտանիշները:
- Քանի՞ մարդ ես այն աշխարհն ուղարկել, մինչև սովորել ես ախտորոշել այս հիվանդությունն այդքան մանրամասնորեն,- հարցրեց Բիսմարկը:
- Ավելի քիչ, քան Դուք մինչև այս հիվանդությամբ տառապելը, Ձերո գերազանցություն,- կատակով պատասխանեց բժիշկը:

«ԵՍ ՆՈՒՅՆՊԵՍ ԱՆԳՐԱԳԵՏ ԵՄ»

Էյնշտեյնը երկաթուղով ճամապարհորդելիս ցանկացավ նախաճաշել վագոն-ռեստորանում: Սեղանի մոտ նստելով՝ նա խնդրեց ճաշացանկը: Մատուցողն անմիջապես բերեց այն: Էյնշտեյնը նոր միայն նկատեց, որ ակնոցը մոռացել է կուպելում: Նա շատ կարճատես էր և առանց ակնոցի ոչ մի բառ չէր կարող կարդալ: Ավելորդ ժամանակ չկորցնելու համար նա մատուցող պատանուին խնդրեց կարդալ ճաշացանկը: Տղան թոթվեց ուսերը և, մյուսների ուշադրությունը չգրավելու համար, կիսածայն ասաց.
- Ցավում եմ, պարոն, ես նույնպես անգրագետ եմ:

Հայտարարություն

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի գիտակրթական միջազգային կենտրոնը հայտարարում է մրցույթ հետևյալ թափուր պաշտոնների համար

- Դեկան
 - Ինֆորմատիկայի և հաշվողական տեխնիկայի ամբիոնի վարիչ
 - Պատմության և միջազգային հարաբերությունների ամբիոնի վարիչ
 - Քաղաքագիտության ամբիոնի վարիչ
 - Արևելագիտության ամբիոնի վարիչ
- Մրցույթին կարող են մասնակցել Հայաստանի Հանրապետության այն քաղաքացիները, որոնք ունեն.
ա) գիտությունների թեկնածուի կամ դոկտորի գիտական աստիճան
բ) գիտամանկավարժական աշխատանքի առնվազն 5 տարվա փորձ
- Մրցույթին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է ներկայացնել հետևյալ փաստաթղթերը.
- Դիմում
 - Կադրերի հաշվառման թերթիկ
 - Լուսանկար
 - Ինքնակենսագրություն
 - Անձնագրի և սոց. քարտի պատճենները
 - Բուհական, թեկնածուական և դոկտորական դիպլոմների պատճենները
 - Հրատարակված աշխատությունների ցանկը
- Մրցույթին մասնակցելու համար դիմումները ներկայացնել ԳԿԱԿ կադրերի բաժին հրապարակման օրից սկսած մեկ ամսվա ընթացքում, բացի շաբաթ և կիրակի օրերից:
Հասցեն՝ ք. Երևան, Մ. Բաղրամյան 24, սենյակ 16, հեռ. 52-70-51:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ «Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը հայտարարում է մրցույթ Շրջակա միջավայրի երկրաքիմիայի բաժնի ղեկավարի պաշտոնակատարի թափուր տեղի համար: Մրցույթին կարող են մասնակցել գիտությունների թեկնածուի կամ դոկտորի գիտական աստիճան ունեցող այն գիտնականները, որոնք նշված ոլորտում ունեն առնվազն յոթ տարվա մասնագիտական ստաժ և ինպակտ ֆակտորով հրատարակված հինգ գիտական հոդված:

Անհրաժեշտ փաստաթղթերը հայտարարության օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում ներկայացնել հետևյալ հասցեով՝ Երևան, Արշակունյաց 68, ՀՀ ԳԱԱ Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն, հեռ.՝ 57-29-24:

ՀՀ ԳԱԱ պարմության ինստիտուտի ՊՈԱԿ-ը հայտարարում է մրցույթ ինստիտուտի հին դարերի պարմության բաժնի վարիչի թափուր պաշտոնը զբաղեցնելու համար

Մրցույթին կարող են մասնակցել Հայաստանի Հանրապետության այն քաղաքացիները, ովքեր ունեն.

- ա) պատմական գիտությունների թեկնածուի կամ դոկտորի գիտական աստիճան,
 - բ) գիտական գործունեության առնվազն 10 տարվա փորձ,
 - գ) վերջին 5 տարվա ընթացքում հեղինակ է առնվազն գիտական 10 աշխատության:
- ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ՊՈԱԿ-ի հին դարերի պատմության բաժնի վարիչի թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է ներկայացնել հետևյալ փաստաթղթերը.
- ա) գրավոր դիմում,
 - բ) երկու լուսանկար՝ 3x4 չափի,
 - գ) քաղվածք աշխատանքային գրքույկից,
 - դ) ինքնակենսագրություն,
 - ե) անձնագրի պատճեն,
 - զ) թեկնածուի կամ դոկտորի գիտական աստիճանը հավաստող փաստաթուղթ,
 - է) կադրերի հաշվառման անձնական թերթիկ լրացված,
 - ը) բնութագիր վերջին աշխատավայրից,
 - թ) հրատարակված աշխատությունների ցանկ՝ հաստատված համապատասխան կարգով:

Մրցույթին մասնակցելու համար դիմումներն անհրաժեշտ է ներկայացնել Պատմության ինստիտուտի գիտքարտուղարին՝ սույն հայտարարության հրապարակման օրվանից սկսած մեկ ամսվա ընթացքում (բացի շաբաթ և կիրակի օրերից)

Հասցեն՝ Երևան, Մ. Բաղրամյան պողոտա 24/4, հեռախոս՝ 010 58-19-31:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ
Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24բ, հեռ. 56-80-14, 077 31 63 76
Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 20.09.2017 թ.:

"ТІТҮТІОН" ("Найка") газета НАН РА